

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології

Кафедра української літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему **«СУЧАСНА ПРОЗА ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ТВОРЧІСТЬ ІВАНА
АНДРУСЯКА»**

Виконала: студентка II курсу,
групи Узмф-21
спеціальності 035.01 Філологія
(українська мова та література)
Кос Діана Володимирівна

Керівник – кандидат
філологічних наук, доцент
Процюк Любов Богданівна

Рецензент – кандидат
філологічних наук, доцент
Пена Любов Іванівна

АНОТАЦІЯ

Кос Д.В. Сучасна проза для дітей та творчість Івана Андрусяка.

Дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 035.01 Філологія (українська мова та література). Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Івано-Франківськ, 2025.

Дипломна робота присвячена дослідженню творчості Івана Андрусяка. сучасної української дитячої прози та творчості Івана Андрусяка як одного з провідних представників цього літературного напрямку. У роботі проаналізовано тенденції розвитку української дитячої літератури на межі ХХ–ХХІ століть, визначено її тематико-проблемний спектр, жанрово-стильові особливості та виховний потенціал. Особлива увага приділяється аналізу художніх творів Івана Андрусяка, у яких поєднано елементи казковості, реалістичності, гумору та глибокого психологізму.

Досліджено основні мотиви й теми його прози — дитинство, дружба, добро і зло, формування особистості, соціалізація та сімейні цінності. У роботі доведено, що творчість Івана Андрусяка має значний виховний і пізнавальний потенціал, сприяє розвитку емоційного інтелекту дитини, формує морально-етичні орієнтири та національну самосвідомість.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі сучасної української дитячої прози крізь призму творчості Івана Андрусяка. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у навчальному процесі, на уроках української літератури, у позакласній роботі та курсах із дитячого читання.

Ключові слова: *сучасна дитяча проза, Іван Андрусяк, українська література, тематико-проблемний спектр, жанрово-стильові особливості, виховний потенціал.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПРОЗА ДЛЯ ДІТЕЙ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ	8
1.1. Розвиток української дитячої літератури на межі ХХ–ХХІ століть.....	8
1.2. Тематико-проблемний спектр сучасної прози для дітей.....	16
1.3. Жанрово-стильові особливості сучасних дитячих творів.....	22
 Висновки до I розділу.....	 34
 РОЗДІЛ II. ТВОРЧІСТЬ ІВАНА АНДРУСЯКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ	 35
2.1. Тематичні акценти дитячих творів Івана Андрусяка.....	35
2.2. Поетика та стильові особливості дитячої прози Івана Андрусяка.....	52
 Висновки до II розділу.....	 65
 ВИСНОВКИ	 67
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 70

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи. Кінець ХХ – початок ХХІ століття став часом модернізації всіх аспектів культурного життя суспільства — інтелектуального, соціального, економічного та науково-технічного. Значні зміни відбулися й у літературному процесі: на межі століть постала потреба оновлення проблемно-тематичних, сюжетних, композиційних і мовно-стильових засад художнього твору. Сучасна література являє собою своєрідний “fusion” (англ. “злиття”, “поєднання”), що виявляється у взаємопроникненні різних видів мистецтва, синтезі напрямів, традицій і мотивів, а також у комбінуванні рис різних жанрів. Культурні тенденції перехідної епохи вимагають нових підходів і поглядів у літературознавстві, спрямованих на глибше вивчення, аналіз і тлумачення творів сучасної дитячої літератури.

Сучасна дитяча література України перебуває на перетині культурних, соціальних та освітніх трансформацій, що відбулися у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Українська проза для дітей відображає не лише традиції національного письменства, а й актуальні проблеми сучасного суспільства, потреби розвитку особистості, формування моральних цінностей, пізнання світу та здобуття соціального досвіду. Особливу роль у цьому процесі відіграють письменники, які цілеспрямовано працюють у жанрі дитячої прози, створюючи твори, що поєднують захопливий сюжет, пригоди та пізнавальний зміст.

Одним із найвідоміших сучасних українських авторів, чия творчість спрямована на розвиток дитячого читача, є Іван Андрусак. Його твори, написані для дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку, вирізняються оригінальністю сюжетів, багатством образності, ритмічністю мови та наявністю виховних елементів. Андрусак не лише розважає малих читачів, а й сприяє формуванню у них етичних та моральних цінностей, розвитку емоційного інтелекту, креативного мислення та навичок соціальної взаємодії.

Актуальність дослідження сучасної дитячої прози обумовлена необхідністю систематизації знань про її жанрово-тематичне різноманіття, визначення основних проблемних напрямів, а також вивчення внеску окремих авторів у розвиток національної літератури для дітей. В умовах глобалізації та поширення іноземної дитячої літератури українські письменники опиняються перед завданням не лише зберегти традиції національної культури, а й створити твори, які відповідають запитам сучасного читача, підтримують його духовний розвиток і сприяють вихованню громадянськості та патріотизму.

Теоретико-методологічною основою магістерської роботи є праці літературознавців, присвячені теоретичним аспектам дослідження дитячої літератури (І. Андрусак, У. Баран, В. Кизилової, Л.Мацевко-Бекерської, М. Славової та ін.) та поетики художнього тексту (М. Кодака, В.Марка, Г. Клочака).

Мета і завдання магістерської роботи. Метою даної магістерської роботи є дослідження сучасної прози для дітей в Україні з особливим акцентом на творчості Івана Андрусак, аналіз основних тематико-проблемних напрямів його творів, специфіки художніх засобів та виховного потенціалу.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі завдання:

- розглянути розвиток української дитячої літератури на межі ХХ–ХХІ століть;
- розкрити тематико-проблемний спектр сучасної прози для дітей; виокремити жанрово-стильові особливості сучасних дитячих творів;
- дослідити постать Івана Андрусак як письменник: творчий шлях та місце у літературному процесі;
- проаналізувати тематичні акценти дитячих творів Івана Андрусак;
- розкрити поетику та стильові особливості дитячої прози Івана Андрусак.

Об'єктом дослідження є сучасна українська дитяча проза, а **предметом** – творчість Івана Андрусяка як яскравого представника сучасної дитячої літератури.

Методи дослідження включають літературознавчий аналіз, порівняльний метод, контент-аналіз текстів та елементи критичного аналізу художніх творів.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі сучасної української дитячої прози на матеріалі творів Івана Андрусяка, у виділенні тематико-проблемного спектру його прози, а також у визначенні особливостей виховного та пізнавального потенціалу його творчості для сучасного читача.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів у навчально-виховному процесі, при підготовці уроків української літератури та позакласного читання, а також для формування національної ідентичності та морально-етичних цінностей у дітей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дипломної роботи викладені у статті «Сучасна проза для дітей та творчість Івана Андрусяка» у «Студентському філологічному віснику».

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів та підрозділів, висновків та списку використаних джерел .

У вступі обґрунтовано актуальність теми магістерської роботи, теоретико-методологічною основою магістерської роботи, мета і задачі магістерської роботи, об'єкт та предмет дослідження, методи дослідження, наукова новизна роботи, практична значущість дослідження.

У першому розділі розкрито етапи розвитку української дитячої літератури на межі ХХ–ХХІ століть, тематико-проблемний спектр сучасної прози для дітей та жанрово-стильові особливості сучасних дитячих творів.

У другому розділі проаналізовані тематичні акценти дитячих творів Івана Андрусяка та поетика та стильові особливості дитячої прози Івана Андрусяка.

У висновках надані загальні висновки по роботі.

РОЗДІЛ I

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ПРОЗА ДЛЯ ДІТЕЙ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ

1.1. Розвиток української дитячої літератури на межі XX–XXI століть

Література для дітей та юнацтва стверджується у сучасному українському науковому дискурсі як повноцінний об'єкт дослідження. Домінують студії, присвячені аналізу окремих творів чи творчості письменників, висвітленню особливостей презентації різними авторами тем чи проблем, використання жанрових форм, моделей образної системи чи типу нарації. Мало хто наважується проводити комплексні й системні дослідження, об'єктом яких є не один чи кілька творів, а великий сегмент дитячої літератури[21, 114].

Українська дитяча література XX століття пройшла складний і водночас багатий на події шлях. Дослідники умовно поділяють його на чотири етапи. Перший охоплює 1917–1934 роки і позначений формуванням та закріпленням нової моделі літератури для дітей. Другий (1935–1956) та третій (1957–1990) відзначаються подальшим розвитком і внутрішніми пошуками. Нарешті, четвертий період, що розпочався на початку 1990-х років, репрезентує сучасний етап становлення дитячої літератури в Україні [50, 214].

Радянська ідеологічна система протягом тривалого часу суттєво впливала на дитячу літературу, обмежуючи її творчу свободу та визначаючи допустиму тематику. Водночас уже в 1920–1930-х роках почало простежуватися поступове розширення меж дитячого читання завдяки залученню різних стилів і жанрів із «дорослої» літератури. Це сприяло появі в дитячому книжковому просторі пригодницьких і науково-фантастичних творів Юрія Смолича, Володимира Владка, Миколи Трублаїні, Івана Багмута, Олеся Донченка, Вадима Собка; історичної прози Зінаїди Тулуб, Якова Качури, Олексія Соколовського; а також творів Олександра Довженка, Михайла Стельмаха, Олеся Гончара, у яких значна увага приділялася дитячим образам. Багато з цих текстів увійшли до шкільних програм і фактично стали основою дитячого читання [51, 13].

Ситуація зазнала помітних змін на початку 1960-х років, у добу так званої «хрущовської відлиги». Саме тоді до літературного процесу активно долучилося покоління шістдесятників, які зверталися й до тем дитячого світу. Серед них – Валерій Шевчук («Настуська» (1961), «Щось хочеться» (1961)), Всеволод Нестайко (повість «Пригоди Робінзона Кукурудзо» (1964)), Віктор Близнець («Паруси над степом» (1965)), Євген Гуцало («Скупана в любистку» (1965), «Олень Август» (1965)), Василь Симоненко (казка «Цар Плаксій і Лоскотон» (1963)), Микола Вінграновський (оповідання «Бинь-бинь-бинь», «Чорти»), Ірина Жиленко (збірка «Достигають колосочки» (1964)), Григор Тютюнник («Климко» (1964)), Анатолій Дімаров («Зінське щеня: Сільські історії» (1969)) та інші [66, 198].

Цей період став надзвичайно продуктивним, адже саме тоді було відновлено естетичну повноцінність дитячої літератури. Хоча ідеологічні та виховні настанови ще залишалися, вони втратили статус обов'язкових. Автори дедалі частіше прагнули показати індивідуальний світ дитини, її психологію, неповторність дитинства та юності. Для багатьох письменників дитяча література стала майданчиком для виявлення власних поглядів, які не

завжди відповідали вимогам радянської доби, а також способом говорити про загальнолюдські й гуманістичні цінності [53, 214].

У 1960-х роках література «про дітей» і «для дітей» поступово наближаються одна до одної, а розмежування між цими видами стає дедалі менш помітним. Тексти для дитячої аудиторії оновлюються у стилістичному та жанровому плані: у них з'являються умовні й символічні форми, поєднання фантастики з реалістичними елементами, відчутний ліризм і романтична тональність [38, 151].

Важливим здобутком цього часу стало активне відродження казково-фантастичної прози. Літературні казки Тамари Коломієць, Валерія Шевчука, Василя Симоненка, Віктора Близнеця, Дмитра Павличка засвідчили новий етап розвитку жанру. Фантастика тут виконувала подвійну функцію: з одного боку, приваблювала дитячого читача динамікою й незвичайними сюжетами, а з іншого – дозволяла письменникам закодовувати глибші смисли та важливі ідеї [29, 157].

Тематика дитячої прози 1960–1970-х років була тісно пов'язана з урбанізацією, кризою національної пам'яті, ослабленням традиційної моралі. Тому одним із шляхів подолання соціалістичного реалізму стало звернення до історії, фольклору, автобіографічних мотивів. У центрі уваги авторів постала особистість – сучасна дитина або історичний герой – зі своїми моральними пошуками. Жанрова палітра літератури цього часу балансувала між двома полюсами: з одного боку, орієнтація на правду життя, з іншого – право дитини на щасливе й світле дитинство [28, 91].

На ґрунті цих тенденцій формувалося й сучасне літературне покоління, до якого належить Іван Андрусяк. Його творчість увібрала здобутки попередніх десятиліть, поєднавши гуманістичні й національно зорієнтовані мотиви з яскраво індивідуальним стилем. Андрусяк відомий як поет, прозаїк і перекладач, але найбільше він здобув популярність саме завдяки книжкам для дітей.

Його твори відзначаються багатством жанрових форм: від віршованих і прозових казок до повістей і повноцінних романів для підлітків. Однією з головних особливостей письменника є глибоке знання дитячої психології. Його персонажі – живі, щирі, сповнені сумнівів і радощів, вони не ідеалізовані, а тому легко впізнавані для читача.

Андрусак часто звертається до казково-фантастичного елемента, використовуючи його не лише як розважальний прийом, а й як засіб вираження важливих етичних та моральних ідей. Його казки насичені гумором, грою слова, несподіваними сюжетними поворотами, але разом із тим несуть у собі виховне начало. Водночас письменник успішно працює і в жанрі реалістичної прози: у таких текстах він змальовує життя школярів, їхні будні, проблеми дружби, самотійності, пошуку власного місця у світі.

Загалом, творчість Івана Андрусика є яскравим прикладом оновлення сучасної української літератури для дітей. Його книги сприяють розвитку мовлення й мислення, формують моральні орієнтири, прищеплюють любов до читання. Письменник демонструє, що дитяча література може бути одночасно і цікавою, і глибокою за змістом, а отже – вагомим чинником становлення особистості юного покоління.

Для української дитячої літератури 1990-х років ХХ століття цей період характеризувався певним стагнуванням і кризою. Головною причиною цього стала складна ситуація державотворення, через яку проходила Україна, що, безумовно, вплинуло на розвиток літератури загалом. Незважаючи на ці непрості обставини, протягом 1990-х років активно створювались твори для дітей.

Серед визначних авторів цього періоду варто назвати Віктора Близнеця, автора книг «Свято мого дитинства» (1990), «Землянка» (1995) та «Земля-світлячків» (1999); Всеволода Нестайка, який створив збірки детективних історій «Таємничий голос за спиною» (1990) і «Неймовірні детективи» (1995); Валерія Шевчука зі збіркою казок «Панна квітів» (1990); Дмитра Чередниченка, автора творів «Священна

дїброва» (1995), «Гарна моя казочка» (1998) та «Вишневий острів. Три повісті для дітей» (2001); а також Ніну Бічую з книгою «Шпага Славка Беркути» (2010) [28, 117].

У цей же час активну творчу діяльність розгортає Олексій Палійчук — український письменник, прозаїк і перекладач. Він створив низку поетичних збірок для дітей: «Скільки дива!» (1987), «Велика гра, або як тварини грали у футбол» (1991), «Веселий промінь» (2003) та «Рідна Україна» (2003). Крім того, йому належать повісті «Колиска Дажбога» (1990), «На поклик привида» (1992), «У Пелюстковій країні» (2005) і збірка оповідань «Чого зраділа Ластівонька» (2013) [19, 214].

На початку ХХІ століття значного визнання в Україні набуває Володимир Рутківський, передусім завдяки своїй пригодницькій трилогії про джур: «Джури козака Швайки» (2007), «Джури-характерники» (2009) та «Джури і підводний човен» (2010). У цих динамічних історико-пригодницьких романах діти зустрічають яскравих героїв — Грищика, юного волхва Санька, богатиря Демка Дурну Силу з його велетенською матір'ю, невловимого козака Швайку та його вірного вовка Барвінка, а також багатьох інших персонажів, які разом долають численні випробування.

Серед авторів, що почали активно творити після проголошення незалежності України, варто згадати Нез і Лану Світлих — авторів повісті «Магічна книга» (2003). Цей фантастично-філософський пригодницький твір утверджує ідеї добра, світла та внутрішньої боротьби з темрявою. Його особливість полягає в тому, що вперше в українській дитячій літературі глибока філософська проблематика поєдналася з динамічним сюжетом, спонукаючи юних читачів замислитися над сутністю добра і зла.

До дитячої літератури звертаються й відомі українські письменники-фантасти Марина та Сергій Дяченки, які створили низку творів для дошкільнят і молодших школярів — «Літаючий капелюх» (2001), «Пригоди

Марійки Михайлової» (2002), «Повітряні рибки» (2004) та «Габріель і сталевий лісоруб» (2007).

Починаючи з 2005 року, Тетяна Пакалюк цілеспрямовано працює у сфері літератури для дошкільнят. Уже в 2006 році з'явилася її перша книжка «Як бобер і їжаки мандрували вздовж ріки», а згодом вийшли й інші твори: віршована казка «Що посієш — те й пожнеш» (2006), «Хлібний зайчик», «Нові пригоди моряків у безкрайніх просторах морів», «Місто зіпсованих іграшок» та «Підслухана розмова» (2007) [31, 109].

Після появи в Україні серії книжок англійської письменниці Джоан Роулінг про Гаррі Поттера з'явилася ціла хвиля авторів, які почали створювати історії про юних чарівників і відьом, що навчаються у магічних школах. Однією з найпомітніших постатей серед них стала Алека Вольських, авторка циклу книжок про дівчинку-відьму Мілу Рудик, ученицю магічної школи Тролінбург. До серії увійшли твори: «Міла Рудник і загадка Сфінкса», «Міла Рудник і Келих Місячного Сяйва», «Міла Рудник і кристал Фобоса», «Міла Рудник і Магічний Синод», «Міла Рудник і руїни Хараксу» та «Міла Рудник і таємниця шостого адепта» (2008–2013).

Одним із найновіших творів письменниці є фентезійний роман «12 міст. Фаталунія», у якому головним героєм виступає одинадцятирічний хлопчик Ростислав. До його рук потрапляє чарівний артефакт — Змієвик Тарханкута, що переносить хлопця у світ Дванадцяти міст, де на нього чекають складні випробування, пригоди та нові друзі.

Ще однією українською альтернативою «Гаррі Поттеру» стала серія Ілони Волинської та Кирила Кащеєва про дівчинку-відьму Ірку Хортицю: «Сезон полювання на відьом», «День народження відьми», «Чаклунство за наймом», «Відьмин дар», «Острів перевертнів», «Ігри по-дорослому, або Наречена на закуску», «Відьмине коло», «Дике полювання, або Апокаліпсис скасовується», «Тінь дракона», «Повелителька грози», «Гість із пекла», (2006–2013). На відміну від творів Вольських, Волинська й Кащеєв не вибудовують всесвіт магічної школи: їхня героїня — звичайна українська

школярка, яка має чарівні здібності. Саме ці сили стають поштовхом до захопливих пригод і боротьби зі злом, у якій їй допомагають друзі.

Не менш цікавою є й пригодницько-детективна серія тих самих авторів — «Детективне агентство „Білий гусак“», що складається з 12 книг: «Опівночі у музеї», «Карамелька для вампіра», «Шоу бродячого скелета», «11 ворогів IT-детектива», «Місія супергероїв», «Скарби forever», «Клуб диких ніндзя», «Снігурочка з динамітом», «П'ять лимонів на морозиво», «Розслідування online», «Спіймати зірку», «Кінець світу скасовується» (2007–2013). Головні персонажі — шестеро сучасних дітей без магічних умінь, але з гострим розумом і природною інтуїцією. Разом вони створюють детективне агентство й розслідують різноманітні загадкові справи.

Інший цикл Волинської та Кашеєва «Сивир», у якому оживають північні легенди, наразі складається з п'яти книг: «Донгар — великий шаман», «Наследник Магнитной гори», «Жрица голубого огня», «Хадамаха. Брат Медведя», «Князь оборотней» (2011–2014) [23, 110].

Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку пише Іван Андрусяк. Серед його творів — «Стефа та її чикалка» (2007), «Кабан дикий — хвіст великий» (2010), «Стефа та її чикалка. Видання друге, ще капосніше» (2011). Ці книги рекомендовані Міністерством освіти і науки України для позакласного читання.

Детективний роман для дітей молодшого та середнього шкільного віку Андрія Кокотюхи «Таємниця козацького скарбу» оповідає про допитливих школярів, які випадково наближаються до розгадки секрету козацького скарбу, на який також полюють небезпечні злочинці.

Олександр Есаулов створив дві серії книг для дітей: «Заекрання» (до якої входять: «Канікули для Інформи», «Вихідний формат», «Game over!», «Антивірус», «Таємниця Великого Сканера», 2007–2009) та «Дитячий детектив» («Кенінгова колекція. Справа № 1», «Чорні археологи. Справа № 2», «Як у полювати чупакабру. Справа № 3», «Кіднепінг. Справа № 4», «Справа честі. Справа № 5», «Щурячи підступ. Справа № 6», 2011). У цих

творах головні герої — діти, які опиняються в незвичних ситуаціях та завдяки кмітливості й винахідливості долають зло й підступність.

З 2009 року активно пише для дітей Валентин Бердин, зокрема книгу «Мій друг Юрко Циркуль та інші» (2010), у якій автор торкається проблем сучасних дітей: перших почуттів, маленьких перемог і поразок, дитячих капризів і кумедних пригод.

У жанрі літературної казки для дітей працюють також Олександр Дерманський («Король буків, або Таємниця Сманагдової книги», 2005; «Володар макухи, або Пригоди вужа Ониська», 2011), Зірка Мензатюк («Казочки-куцохвосточки», 2006; «Макове князювання. Казки», 2008), та Ніна Воскресенська («Володар Країни мрій», 2005; «Останнє бажання короля», 2006; «Легенда про Бовдура Великого», 2007).

Українська дитяча література ХХ – початку ХХІ століття пройшла складний і водночас продуктивний шлях розвитку. Вона формувалася в умовах історичних зламів, тоталітарного тиску, ідеологічних заборон, проте зуміла зберегти свій естетичний і виховний потенціал. Уже на ранніх етапах, у 1920–1930-х роках, відбувалося жанрове розширення літератури для дітей за рахунок уведення пригодницьких, науково-фантастичних, історичних і реалістичних творів. Це свідчило про намагання письменників зробити дитячу книгу багатофункціональною – такою, що одночасно виховує, навчає і приносить задоволення від читання.

Значний розвиток дитячої прози відбувся в період, коли в літературу прийшло покоління шістдесятників. Їхні твори для дітей вирізнялися щирістю, увагою до внутрішнього світу дитини, відходом від ідеологічних кліше. Казки, оповідання й повісті Валерія Шевчука, Всеволода Нестайка, Віктора Близнеця, Євгена Гуцала, Василя Симоненка, Миколи Вінграновського та інших митців засвідчили нову якість дитячої літератури, яка стала більш художньо вартісною, психологічно глибокою й жанрово різноманітною. Важливим досягненням цього часу стало повернення казково-фантастичного елемента, що дало змогу письменникам поєднувати

розважальне й повчальне начала, а також закодовувати в художніх образах глибинні ідеї.

Тематика літератури 1960–1970-х років демонструє прагнення авторів реагувати на соціальні зміни: урбанізацію, втрату традиційних цінностей, кризи національної пам'яті. Саме тому багато письменників зверталися до історії, фольклору, автобіографічних мотивів. У центр уваги дедалі частіше потрапляла особистість – дитина зі своїми моральними пошуками, сумнівами, радощами й прагненням до гармонії.

У цих умовах сформувалося покоління новітніх авторів, серед яких особливе місце належить Івану Андрусяку. Його творчість продовжила найкращі традиції української дитячої літератури, водночас збагативши її сучасними тенденціями. Письменник успішно працює в різних жанрах – від казок до повістей і романів для підлітків. Його твори відзначаються яскравим поєднанням реалістичного та фантастичного, легкістю стилю, динамічністю сюжету та глибиною змісту.

Андрусяк особливо майстерно зображує психологію дитини: його персонажі не є ідеалізованими, вони живі, щирі, здатні помилятися й сумніватися, але завжди зберігають внутрішню доброту й прагнення до саморозвитку. Саме це робить його твори близькими юним читачам, які впізнають у героях самих себе. Крім того, його книги несуть важливе виховне навантаження: вони формують у дітей почуття відповідальності, повагу до інших, розвивають уяву й критичне мислення.

Отже, українська дитяча література ХХ ст., пройшовши через непрості випробування, зуміла утвердитися як вагома й повноцінна частина національної культури. Сьогодні вона продовжує динамічно розвиватися, а творчість Івана Андрусяка є одним із найяскравіших доказів її життєздатності та актуальності. Його книги доводять, що дитяча література може бути водночас художньо якісною, цікавою й корисною для формування особистості юного покоління.

1.2. Тематико-проблемний спектр сучасної прози для дітей

Тематико-проблемний рівень твору – центральне змістове коло подій, що формують його художню основу, відображають головну думку (ідею), а також проблематика, яку презентує й осмислює автор.

Сучасні українські автори поезії та прози для дітей і підлітків торкаються питань морально-етичного, філософського, психологічного, соціокультурного, історичного та інших аспектів, висвітлюють теми, характерні саме для літератури, адресованої юним читачам. У творах для молодших школярів це можуть бути теми дитячого садка, школи та дитячих ігор, тоді як у підлітковій прозі автори зосереджуються на дорослішанні, взаєминах з ровесниками, підліткових проблемах та першому життєвому досвіді. Як зазначається, «тематика визначається жанром, завданням письменника, інтересами читача та світоглядом відповідної епохи» [8, с. 473].

Аналіз конкретних творів показує, що сучасна українська проза для дітей і юнацтва розширює коло тем і проблем завдяки переносу мотивів із дорослої літератури, врахуванню досвіду зарубіжних авторів, впливу постколоніальних процесів, реакції на потреби молодого читача, нові суспільні виклики та актуальні культурні тенденції.

Важлива при цьому проблема тематичного обмеження, зумовленого віковими особливостями дитини-читача, її неготовністю до розмов про певні явища, а також специфіка висвітлення окремих тем (теми смерті, суїциду тощо). Особлива ознака сучасної літератури для дітей – актуальність тематики й проблематики за відсутності моралізаторства й примітивізму.

Аналіз тематико-проблемного рівня адресованих юним читачам сучасних творів уможливорює не тільки визначення й класифікацію актуальних і поширених тем і проблем, а й особливостей їх висвітлення та інтерпретації у різножанрових текстах. Реалізація теми у художньому творі зумовлена сюжетно-композиційним, образним та іншими компонентами поетики і безпосередньо залежить від них.

Сучасна українська дитяча література на початку XXI століття розвивається у нових соціально-культурних умовах. Якщо література 1990-х років переживала певний застій через політичні та економічні труднощі, то сучасна проза для дітей характеризується значною тематичною різноманітністю, свободою сюжетних рішень та активним впливом глобальних культурних трендів, таких як фентезі, пригоди та детективи. Ця доповідь присвячена аналізу тематико-проблемного спектра сучасної української дитячої прози, виявленню основних мотивів, проблем та художніх засобів, що формують нову картину дитячого читання.

Сучасна проза формує в дітей навички критичного мислення, моральні цінності та уяву. Вона сприяє розвитку емоційного інтелекту, співпереживання та соціальної відповідальності. Крім того, багатство жанрів дозволяє дітям самостійно обирати книги відповідно до власних інтересів, що стимулює любов до читання та формує позитивне ставлення до книжки як джерела знань і натхнення.

Тематико-проблемний спектр сучасної української дитячої прози є надзвичайно різноманітним. Основні напрями включають пригоди, фентезі, детективи, історичні романи та літературні казки. Проблематика творів охоплює соціальні питання, моральні дилеми, самореалізацію та розвиток особистості.

Сучасна дитяча література поєднує доступну мову, інтерактивні сюжети та виховні цінності, формуючи у дітей емоційну, моральну та інтелектуальну компетентність. Завдяки цим властивостям проза для дітей стає важливим елементом культурного та освітнього розвитку українського суспільства.

Сучасна українська дитяча проза початку XXI століття вирізняється різноманітністю тем і проблем, що відображають реалії життя дітей та суспільства, їхні внутрішні переживання, соціальні взаємини та моральні цінності. Основні проблемні напрями можна умовно поділити на кілька груп:

Сюжети сучасної прози часто висвітлюють процес соціалізації дітей: формування дружби, взаємовідносин у родині та колективі, взаємодію з ровесниками.

Приклади: книги Валентина Бердина («Мій друг Юрко Циркуль та інші», 2010) описують перші почуття, дрібні перемоги та поразки дітей, конфлікти з ровесниками, їхні витівки та забаганки.

Іван Андрусяк у творах для дошкільнят («Стефа та її чикалка», 2007; «Кабан дикий – хвіст великий», 2010) демонструє дружбу, взаємопідтримку та моральні уроки через пригоди головних героїв.

Центральною темою багатьох творів є конфлікт добра і зла, який дозволяє дитині осмислити моральні цінності, критично мислити та розвивати етичне сприйняття світу.

Центральною темою більшості творів Андрусяка є дорослішання дитини або підлітка, формування характеру, особистості та моральних цінностей. Наприклад, у повістях про Бурундука («Вісім днів із життя Бурундука», «Закоханий Бурундук») головний герой пізнає себе через шкільні пригоди, взаємодію з друзями та перші почуття. Повісті письменника демонструють цінність сімейних та дружніх зв'язків, підтримки однолітків і рідних. У циклі про Стефу («Стефа і її Чакалка», «Кабан дикий – хвіст великий») герої знаходять у родині та друзях опору, що дозволяє їм долати труднощі та страхи.

Андрусяк активно використовує жанрову синкретичність: казкові, пригодницькі та фантастичні елементи переплітаються з реаліями сучасного життя. Наприклад, у «Третій сніг» казковий ліс із лісовими тваринами відображає реальні соціальні проблеми і моральні уроки. Автор зображує конфлікти підлітків із однолітками, перші закоханості, пошук самостійності, відчуття інакшості та переживання невдач. У діалогії про Бурундука підліток навчається вирішувати проблеми власними силами та через взаємодію з оточенням. Тексти письменника насичені дитячим гумором, дотепними діалогами та іронією, що допомагає легше сприймати складні теми. Гумор

виступає як спосіб психологічного розвантаження та розвитку мовної культури.

Андрусяк активно використовує аллюзії на український фольклор, казки та світову дитячу літературу. Це допомагає читачам орієнтуватися у культурному просторі, розвивати естетичні смаки та цінувати національні традиції. У творах історико-пригодницького плану, як-от «Сірка на порох», письменник відтворює побут, звичаї та події козацької епохи, виховуючи патріотизм і сміливість у молодого читача. Через сюжетні випробування герої вчаться робити вибір, протистояти несправедливості, проявляти чесність і відповідальність.

Тематика прози Андрусяка охоплює особистісне зростання, морально-етичне виховання, дружбу, сімейні цінності, поєднання реального і казкового, соціалізацію підлітків, гумор та історичну свідомість. Його твори виховують дитину комплексно: формують світосприйняття, емоційний інтелект та національну ідентичність.

Фентезі та магичні світи на кшталт циклу Алеки Вольських про Мілу Рудик («Міла Рудник і Келих Місячного Сяйва», 2008–2013) або серії Наталі Щерби «Часодії» (2011–2013) показують, як герої борються із внутрішніми та зовнішніми загрозами, вибирають правильний шлях та несуть відповідальність за свої вчинки.

Подібні теми присутні й у детективних сюжетах, де діти самостійно розв'язують складні задачі, долають несправедливість та підступність (серії Олександра Есаулова «Дитячий детектив», 2011).

Багато творів розкривають теми самовизначення, розвитку особистості та пошуку місця в суспільстві:

Василина із серії Щерби «Часодії» відкриває власні здібності, визначає своє місце у магичному світі та вчиться приймати важливі рішення.

Ірка Хортиця у серії Волинської та Кащєєва («Сезон полювання на відьом», 2006–2013) стикається з проблемами звичайного життя та магичними

випробуваннями одночасно, що допомагає юним читачам усвідомити власні можливості та відповідальність.

Дитяча проза приділяє увагу пізнанню світу, природи, суспільства та історії:

Серії Володимира Рутківського «Джури козака Швайки» (2007–2010) знайомлять дітей із історією України, козацькими традиціями, виховують патріотизм і почуття відповідальності.

Пригодницькі книги Андрія Кокотюхи («Таємниця козацького скарбу») показують, як сучасні діти стикаються з культурною спадщиною, відчують її цінність і вчать її берегти.

Дитячі детективи, пригоди та фентезі-романи стимулюють мислення, логіку, креативність та інтуїцію.

Серія «Детективне агентство “Білий гусак”» (Волинська та Кащєєв, 2007–2013) розкриває, як звичайні діти без магічних здібностей долають труднощі завдяки винахідливості та інтелекту.

Інтерактивність сюжетів, загадки та логічні задачі допомагають дітям навчитися аналізувати, робити висновки та приймати обдумані рішення.

Сучасна проза для дітей активно інтегрує історичні, культурні та національні мотиви, що допомагає виховувати патріотизм та усвідомлення власної ідентичності:

Книги В. Рутківського та А. Кокотюхи виховують любов до історії та формують розуміння культурних цінностей.

Через пригоди та фантастичні сюжети діти дізнаються про важливість історичної пам'яті та соціальної відповідальності.

Сучасні письменники приділяють увагу емоційному інтелекту, страхам, переживанням та внутрішнім конфліктам дітей:

Герої книг Валентина Бердина та Івана Андрусика стикаються з власними страхами, радощами та першими соціальними конфліктами.

Фентезі та пригоди допомагають прожити випробувальні ситуації в безпечному вигляді, розвивати стресостійкість та здатність до співпереживання.

Деякі сучасні твори розкривають взаємодію дітей із сучасними технологіями, інтернетом та цифровим середовищем:

Серії Олександра Есаулова («Заекрання») знайомлять дітей із цифровим світом, комп'ютерними пригодами та питаннями безпеки.

Ці твори допомагають читачам орієнтуватися у сучасному технологічному світі та формують базові цифрові компетентності.

Проблемний спектр сучасної української прози для дітей є надзвичайно широким. Він охоплює:

Соціалізацію та взаємини з оточенням.

Моральні дилеми та боротьбу добра і зла.

Самореалізацію та пошук власної ідентичності.

Взаємодію з історичним, культурним та природним середовищем.

Інтелектуальний розвиток та стимулювання креативного мислення.

Психологічний та емоційний розвиток.

Інтеграцію сучасних технологій та цифрового середовища.

Таким чином, сучасна дитяча проза не лише розважає, а й активно формує особистість дитини, її моральні, інтелектуальні та емоційні компетенції, готуючи до життя у складному соціальному та культурному середовищі.

1.3. Жанрово-стильові особливості сучасних дитячих творів

Жанрово-стильовий компонент поезики твору невідривний від тематико-проблемних аспектів і проявляється в обраній автором формі мистецького осмислення світу і художній організації тексту: змісті, сюжетно-композиційній побудові, використанні образотворчих і мовних засобів, констатуванні часопростору художнього світу, а також в особливостях наративного стилю. Сучасна література для дітей та юнацтва представлена

різними жанрами: класичними (вірш, літературна казка, новела, оповідання, повість-казка, повість, роман) й утвореними завдяки жанровому синтезу та дифузії, які разом творять жанрову систему.

Практика жанротворення у сучасній прозі для дітей та юнацтва позначена ознаками, характерними для постмодерної епохи, вона зумовлена специфікою цього сегмента літератури. Сучасні письменники спираються на традиційні жанрові форми та водночас шукають оригінальні жанрові рішення для втілення художніх ідей, обраних тем і проблем, подання власної історії та стилю письма.

Важливими тенденціями в цьому є поєднання різножанрових елементів в одному творі та адаптація жанрів літератури для читачів різних вікових категорій. Актуалізація пригодницького, казкового, фентезійного елементів як іманентних аспектів жанротворення впливає на визначення жанрової домінанти у поліжанрових творах. З'ясовуючи жанрову належність твору послуговуються загальними критеріями: обсяг і структура твору, тематичний зріз, родові ознаки, способи викладу (оповідь, розповідь, сповідь та ін.).

При цьому обов'язковим є віковий критерій: віршики, казки та повісті-казки адресовані, як правило, молодшим школярам, повісті й романи – підліткам. Особливої уваги потребують авторські жанрові визначення як «спосіб бачення жанру, що може вказувати на першоджерело, специфіку внесених до твору змін, давати реципієнту ключ до відповідного прочитання тексту» [7, с. 367].

Сучасна українська дитяча проза охоплює період від початку 1990-х років, тобто від моменту проголошення Україною незалежності, і триває дотепер, захоплюючи вже перші десятиліття XXI століття. Саме цей відтинок часу виявився надзвичайно важливим для розвитку національної культури й літератури, адже він позначений докорінними змінами суспільно-політичного устрою, появою нових ідеологічних орієнтирів, переосмисленням ролі книги у вихованні дітей та формуванні світогляду молодого покоління. Вікову аудиторію таких текстів складають передусім

учні середньої школи – приблизно від 5-го до 9-го класів, тобто читачі, які перебувають у перехідному віковому періоді: вони вже здатні на більш глибоке й осмислене читання, однак водночас не втрачають інтересу до казкових пригод, елементів фантастики, динамічного сюжету та образів, близьких до їхнього життєвого досвіду.

У цей час у літературному процесі з'являється багато нових авторів і значний обсяг художніх текстів, призначених спеціально для дитячої читацької аудиторії. Поряд із відомими письменниками, чиї імена закріпилися ще у радянському літературному контексті, такими як Всеволод Нестайко, Анатолій Дімаров, Анатолій Костецький, Володимир Рутківський, Ярослав Стельмах, формується і ціла генерація літераторів нової хвилі. Серед неї – Іван Андрусяк, Валентин Бердт, Леся Воронина, Олександр Гаврош, Сергій Гридін, Олександр Дерманський, Оксана Думанська, подружжя Марина та Сергій Дяченки, Андрій Кокотюха, Оксана Кротюк, Оксана Луцевська, Галина Малик, Зірка Мензатюк, Марина Павленко, Ігор Січовик, Наталка Сняданко й багато інших. Їхня поява істотно оновила літературну карту України, адже вони не лише розширили тематичний спектр дитячої літератури, а й активно випробовували нові жанрові форми, поєднували традиційні мотиви з сучасними художніми засобами.

Якщо аналізувати тематику новітньої прози для дітей, то можна помітити, що вона значною мірою продовжує усталені традиції попередніх десятиліть. Найпопулярнішими залишаються історичні повісті й романи, шкільна проза, твори, що відображають світ дитинства з його щоденними радощами й випробуваннями. Водночас відчутно урізноманітнюється жанрова палітра: поруч із літературною казкою, пригодницькою повістю чи фантастичним романом з'являються жанрові модифікації, що поєднують кілька стилістичних і сюжетних моделей. Так виникають різновиди на зразок фентезі, повісті-казки, казкового роману-хроніки, історико-пригодницького або краснавчого детективу, шкільної повісті у новому форматі, фантастичної повісті, а також твори, що синтезують у собі елементи кількох жанрів. Це

свідчить про динамізм літературного процесу й про пошук письменниками шляхів до більш тісного контакту з юним читачем.

Жанрове і тематичне розмаїття стало об'єктом спеціальних наукових студій. У сучасному літературознавстві питання дитячої літератури досліджують Уляна Гнідець, Сергій Іванюк, Тетяна Качак, Валентина Кизилова, Лариса Круль, Лариса Лебедівна, Надія Марченко, Ірина Мацько, Олександра Папуша, Богдан Салюк, Олена Січкара, Наталія Трохим, Лариса Чередник та інші. У своїх працях вони аналізують як загальнотеоретичні аспекти дитячої літератури, так і конкретні приклади творчості окремих письменників, визначають місце дитячої книги у літературному процесі та розглядають її педагогічну й культурну функцію.

Важливу роль у цьому напрямі відіграє діяльність Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва на чолі з Уляною Гнідець. Центр став не лише ініціатором, а й координатором численних наукових дискусій і досліджень, результатом яких є публікації у фаховому виданні «Література. Діти. Час». Значна частина матеріалів цього журналу базується на доповідях, виголошених на щорічних наукових конференціях у межах мандрівного симпозіуму з аналогічною назвою, що забезпечує постійний обмін думками між дослідниками й популяризує результати їхніх студій.

Виходячи з цього, метою даної статті є окреслення ключових жанрово-тематичних напрямів сучасної дитячої прози, яка орієнтована на учнів середніх класів, а також аналіз основних стильових тенденцій, що визначають розвиток дитячої літератури у вітчизняному літературному процесі кінця ХХ – початку ХХІ століття. Актуальність цієї роботи підкріплюється тим фактом, що значна кількість творів новітніх українських авторів уже увійшла до шкільної програми як для обов'язкового, так і для позакласного читання, що робить їх предметом особливого інтересу педагогів і дослідників.

Таким чином, дитяча проза новітнього періоду вирізняється широким тематичним і жанровим спектром. Провідними жанрами виступають

літературна казка, фантастична й пригодницька проза, історичні та біографічні твори, а також реалістична проза, яка відображає щоденне життя сучасної дитини. Особливе місце займає літературна казка, що демонструє особливу здатність до жанрових трансформацій: вона може виступати у формі повісті-казки, роману-хроніки, драматичної чи фантастичної казки, бути орієнтованою на різновікову читацьку аудиторію. Таке різноманіття свідчить про значний потенціал казкового жанру для художніх експериментів та для поєднання традиційної сюжетики з новітніми стильовими засобами.

Отже, сучасна українська дитяча проза є багатоплановим і рухливим явищем, яке поєднує в собі як спадкоємність класичної традиції, так і відкритість до нових форм та ідей. Вона посідає важливе місце у процесі формування читацьких уподобань і світоглядних орієнтирів школярів, адже поєднує виховний, пізнавальний і художньо-естетичний аспекти.

Історична тематика завжди займала почесне місце в українській дитячій літературі, а у період незалежності вона набула нового змістового наповнення. Якщо раніше подібні твори значною мірою були зорієнтовані на ідеологічні установки, то тепер історична проза для дітей стала засобом переосмислення національної пам'яті, формування відчуття приналежності до власного народу та виховання патріотичних цінностей. У центрі уваги письменників опиняються події з минулого України – від княжої доби й козацької епохи до драматичних сторінок новітньої історії.

Найвиразніше цей напрям репрезентований у творчості Володимира Рутківського, автора, якого по праву вважають одним із провідних сучасних майстрів історико-пригодницької прози для дітей. Його тетралогія про Джуру – «Джури козака Швайки», «Джури-характерники», «Джури і підводний човен», «Джури і Кудлатик» – стала справжнім явищем у сучасній дитячій літературі. У цих творах поєднано динамічний пригодницький сюжет із ґрунтовним знанням історичного матеріалу, а головні герої виступають носіями мужності, відваги й вірності Батьківщині. Письменник уміло відтворює атмосферу козацької доби, вводить у текст міфологічні та

фольклорні елементи, що робить його книги цікавими й для сучасних школярів, і для ширшого кола читачів.

Окрім того, помітний внесок у розвиток історичної дитячої прози зробили й інші автори. Наприклад, Зірка Мензатюк у повісті «Таємниця козацької шаблі» поєднує сучасний сюжет із мандрівкою в минуле, пропонуючи юним читачам відчуття дух козацької доби. Історичні мотиви знаходимо й у творах Андрія Кокотюхи («Таємниця козацької шаблі» у співавторстві, пригодницькі тексти з елементами історії), а також у прозі Галини Малик та інших письменників, які прагнуть донести дітям знання про минуле України у доступній і захопливій формі.

Таким чином, історична проза для дітей у новітньому літературному процесі не лише продовжує традицію, а й виходить на новий рівень: вона формує у школярів почуття національної ідентичності, розвиває інтерес до минулого, водночас залишаючись живою, пригодницькою й емоційно насиченою.

Біографічна проза у сучасній українській літературі для дітей посідає особливе місце, адже вона виконує не лише пізнавальну, а й виховну функцію. Такі твори покликані знайомити юних читачів із життєписом видатних українців, формувати у них уявлення про історичні та культурні постаті, виховувати почуття гордості за свою націю, розвивати інтерес до історії, науки й мистецтва. Біографічний жанр поєднує у собі елементи художньої оповіді та документальної достовірності, завдяки чому діти отримують не сухі факти, а живі історії, здатні викликати емоційний відгук.

Вагомим прикладом цього напряму є книги Зірки Мензатюк, яка звертається до постатей української історії та культури, подаючи матеріал у доступній для школярів формі. У її біографічних творах образи видатних українців постають яскраво, з акцентом на дитячо-підліткове сприйняття. Письменниця прагне показати не лише відомі досягнення цих особистостей, а й їхній життєвий шлях, труднощі, які вони долали, і людські риси, близькі читачам.

Своєрідний внесок у розвиток жанру роблять і твори Галини Малик, Оксани Думанської, Марини Павленко та інших письменників. Вони звертаються до різних біографічних сюжетів: від літературних і культурних постатей – до історичних героїв та діячів науки. Завдяки художньому переосмисленню біографічні твори набувають привабливого характеру, стають цікавими й захопливими для дітей.

Біографічна проза сучасного періоду виконує кілька важливих функцій. По-перше, вона формує у дітей почуття історичної тяглості, адже через конкретні образи видатних постатей діти усвідомлюють свою приналежність до культурного та національного простору. По-друге, вона стимулює розвиток пізнавального інтересу, адже дитина отримує знання не лише з підручників, а й у художній, емоційно насиченій формі. І, по-третє, така література має виразний виховний потенціал: вона навчає цінувати працю, мужність, талант і життєву наполегливість.

Таким чином, біографічна проза для дітей у сучасній українській літературі постає не лише як жанрова ніша, а як важливий елемент культурної політики, спрямованої на формування нової генерації українців, здатних пишатися своїм минулим і бачити приклади для наслідування у власній історії.

Реалістична проза у сучасній українській літературі для дітей займає особливе місце, оскільки вона максимально наближена до реального життя юного читача. Її головна ознака — правдиве відображення повсякденних подій, життєвих ситуацій та міжособистісних стосунків. На відміну від історичних чи фантастичних творів, які переносять дітей у світ минулого або вигаданих пригод, реалістична проза показує їм знайомі обставини — дім, школу, двір, коло друзів, родинні чи особисті проблеми. Завдяки цьому читач легко впізнає в героях самого себе або своїх ровесників.

Цей жанровий напрям відзначається увагою до психологічної достовірності. Автори намагаються глибоко й детально передати внутрішні переживання дитини: радість, образу, невпевненість, бажання бути

прийнятим серед однолітків чи зрозумілим дорослими. Твори реалістичної прози показують, як дитина долає труднощі, шукає власний шлях, вчиться робити вибір і відповідати за свої вчинки. Важливо, що у таких текстах відсутній ідеалізований образ «зразкового» школяра; натомість діти постають живими, зі своїми сумнівами й недоліками, що робить їх ближчими читачеві.

Серед сучасних авторів, які плідно працюють у цьому напрямку, варто відзначити Марину Павленко («Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських», продовження серії), чия творчість поєднує елементи щоденного життя школярів з родинними таємницями й психологічними колізіями. Її книги вирізняються тонким відчуттям дитячої психології та майстерним змалюванням внутрішніх діалогів персонажів.

До реалістичної прози належать і твори Оксани Луцевської («Найкращі друзі», «Інша країна»), які акцентують увагу на дружбі, перших почуттях, труднощах взаєморозуміння у підлітковому середовищі. Письменниця вміло відтворює сучасний мовний простір дітей, використовуючи живі діалоги та щирі інтонації.

Сергій Гридін у повістях «Не такий», «Дев'ятка» порушує складні соціально-психологічні проблеми — булінг, відчуження, пошук власної ідентичності. Його тексти є прикладом того, як дитяча література може поєднувати художність із актуальними темами суспільного життя.

Реалістична проза вирізняється також жанровим різноманіттям: від коротких оповідань і замальовок із життя школярів до розгорнутих романів-повістей, які охоплюють цілі етапи дорослішання. Вона відкрита до поєднання з іншими елементами — детективними, пригодницькими, навіть фантастичними — проте завжди зберігає головну ознаку: правдиве відображення повсякденності дитини.

Отже, реалістична проза в сучасній українській літературі для дітей не лише відтворює життя школярів, а й допомагає їм краще зрозуміти власні почуття та проблеми. Вона виконує роль дзеркала, в якому дитина бачить

свої радощі й труднощі, і водночас стає своєрідним порадником, що підказує, як долати виклики повсякденності, залишаючись собою.

Фантастична проза й жанр фентезі у новітньому українському дитячому письменстві набули особливої популярності. Вони відповідають потребам сучасних школярів, адже поєднують пригодницьку динаміку, елементи казковості та вигадки з актуальними для юного читача моральними й світоглядними проблемами. На відміну від класичної казки, яка здебільшого оперує традиційними мотивами та усталеними образами, сучасне фентезі й фантастична проза створюють цілісні вигадані світи, наділяють героїв надзвичайними здібностями й водночас ставлять перед ними питання добра і зла, дружби, відповідальності та вибору.

Серед яскравих представників цього жанрового напрямку – Олександр Дерманський, чиї повісті «Чудове Чудовисько», «Чудове Чудовисько і Погане Поганисько» та інші історії про фантастичних істот поєднують гумор, казкову образність і водночас глибокі роздуми про людяність, доброту й взаємодопомогу. Його книги цікаві не лише пригодами, а й тим, що вони легко резонують із внутрішнім світом дитини.

Не менш вагомим є внесок Лесі Ворониної, відомої завдяки циклу пригодницько-фантастичних повістей, серед яких особливо популярними стали «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку № 9» та наступні частини серії. У її творах поєднано іронію, сатиру, гострий сюжет і фантастичні елементи, що робить їх близькими та зрозумілими школярам середньої ланки.

Фантастичні мотиви зустрічаємо і в прозі Галини Малик («Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії»), яка створює алегоричний світ, де проблеми дитячої недовершеності, невміння довести справу до кінця чи подолати труднощі отримують художнє втілення в образах фантастичних персонажів. Подібні твори мають не лише розважальний, а й виразний виховний потенціал, оскільки допомагають дитині уявно відпрацювати моделі поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Фантастична проза й фентезі у сучасній українській літературі для дітей характеризуються також жанровою багатоманітністю. Письменники створюють як повісті-казки, так і цілі цикли романів-хронік, у яких вигаданий світ має внутрішню логіку та структуру. У багатьох випадках автори звертаються до традиційного фольклорного матеріалу, переосмислюючи його у новому ключі. Водночас помітна орієнтація й на західний досвід, адже фентезі як жанр розвивається в українському контексті паралельно зі світовими тенденціями, але зберігає власну ідентичність.

Таким чином, фантастична проза та фентезі у сучасній дитячій літературі є одним із найбільш динамічних і привабливих для юних читачів напрямів. Вони сприяють розвитку уяви, навчають долати страхи й сумніви, утверджують цінності дружби, сміливості та гуманності, водночас пропонуючи школярам захопливі сюжети та яскравих персонажів.

Шкільна проза в сучасній українській дитячій літературі становить окремий, надзвичайно важливий пласт, адже саме вона безпосередньо звернена до щоденних переживань і досвіду школярів. Її тематичний спектр охоплює проблеми адаптації дитини в учнівському колективі, пошук справжніх друзів, перші радощі й розчарування, стосунки з батьками та вчителями, конфлікти з однолітками. Такі твори близькі й зрозумілі дитині не лише тому, що змальовують знайоме шкільне середовище, але й завдяки емоційній достовірності й щирості оповіді.

Характерною рисою сучасної шкільної прози є прагнення показати складний і неоднозначний внутрішній світ дитини, яка перебуває в процесі дорослішання. Автори прагнуть показати героя не як узагальнений образ «ідеального» учня, а як реальну людину зі своїми сумнівами, недоліками, прагненнями та мріями. У центрі уваги часто опиняються психологічні конфлікти: відчуття самотності, страх бути відкинутим класом, прагнення здобути авторитет серед ровесників чи знайти підтримку в дорослих.

Важливим чинником шкільної прози є також мова творів. Більшість авторів намагаються максимально наблизити мовлення персонажів до

реального мовного середовища дітей та підлітків. Тому у текстах нерідко зустрічаються елементи сучасного сленгу, розмовних виразів, іноді навіть суржику. Це створює ефект автентичності й водночас підкреслює соціальні та культурні особливості середовища, в якому перебуває герой.

Серед авторів, що працюють у цьому жанровому напрямі, можна назвати Валентина Бердта («Мій друг Юрко Циркуль та інші»), Сергія Гридіна («Не такий»), Оксану Думанську («Дівчинка з передмістя»), Оксану Луцевську («Друзі за листуванням», «Найкращі друзі», «Інша країна»), Зірку Мензатюк («Як я руйнувала імперію»), Олену Яблонську («Золота серединка»). Усі ці тексти різняться за проблематикою, проте об'єднані прагненням показати школяра як суб'єкта із власним внутрішнім світом, здатного до рефлексії та самовизначення.

Особливістю сюжетів у шкільній прозі є їхня наближеність до реального життя. Час і простір здебільшого окреслюються узагальнено, однак обстановка – школа, дім, двір, табори відпочинку чи місця дозвілля – змальовані доволі впізнавано. Події будуються навколо конфліктів, які є типовими для цього вікового середовища: непорозуміння між батьками й дітьми, труднощі у спілкуванні з однокласниками, перші симпатії, відчуття несправедливості. Автори прагнуть не лише відтворити зовнішні обставини, але й показати, як вони впливають на формування характеру дитини.

Шкільна проза вирізняється також своїми стильовими домінантами. Для неї характерна аналітичність викладу, адже письменники досліджують внутрішні мотиви поведінки персонажів, намагаються пояснити причини їхніх вчинків. Водночас автори не уникають емоційних акцентів: у текстах звучить їхня позиція, яка може виражатися через ліричні відступи, оцінні судження або іронічні зауваження. Завдяки цьому шкільна проза поєднує реалістичність із суб'єктивним авторським баченням.

Отже, шкільна проза у сучасній українській дитячій літературі є своєрідним дзеркалом життя підлітків. Вона не лише змальовує їхнє повсякдення, а й відкриває простір для осмислення внутрішніх проблем, які

стоять перед молодою людиною в період становлення особистості. Завдяки цьому такі твори стають не тільки художнім відображенням дійсності, а й своєрідними порадниками, що допомагають школярам віднайти себе у світі.

Сучасна українська проза для дітей відзначається жанровим і тематичним розмаїттям, що свідчить про її активний розвиток і здатність відповідати на виклики часу. Вона охоплює історичну, біографічну, фантастичну, шкільну та реалістичну прозу, кожна з яких має власні художні особливості та виконує важливі виховні й пізнавальні функції.

Історичні твори відкривають перед юними читачами багатство минулого, формуючи національну свідомість і почуття гордості за свій народ. Біографічна проза, втілюючи життєві шляхи видатних постатей, подає їх як приклади для наслідування, наголошує на значенні наполегливості, таланту й моральних цінностей. Фантастична проза та фентезі розвивають уяву, дають можливість дитині уявно долати страхи, моделювати різні ситуації та утверджують ідеали дружби, сміливості й гуманності. Шкільна проза відтворює буденність школярів, роблячи її художнім матеріалом, і допомагає зрозуміти психологічні проблеми дорослішання, пошуку друзів і власного місця у світі. Реалістична проза показує справжні радощі й труднощі дитячого життя, виховуючи здатність аналізувати свої почуття й робити вибір у складних ситуаціях.

Загалом, новітня українська проза для дітей виконує низку ключових завдань: вона виховує патріотичні почуття, збагачує знання про історію та культуру, формує моральні орієнтири, допомагає юним читачам долати особисті проблеми й розвивати уяву. Завдяки цьому дитяча література стає не лише джерелом художньої насолоди, а й важливим чинником становлення особистості.

Літературознавчий аналіз поетики текстів, типологія та узагальнення художніх ознак, фіксування нових явищ та змін на рівнях тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей, образної, наративної та

мовної систем – основа пізнання текстуальних тенденцій літератури для дітей та юнацтва певної історикокультурної доби.

Системний аналіз поетики текстів – тільки початкова фаза реалізації концепції дослідження дитячої літератури як художньо-естетичного феномена, яка є доброю основою для типологічного зіставлення (з подібними творами й тими, що належать до іншої формації); узагальнення ознак, особливостей запропонованих рівнів організації твору; інтерпретативних процедур, пов'язаних із вписуванням текстів у різні контексти (літератури загалом, жанрової системи, ідеології, комунікації, рецептивно-естетичної парадигми та ін.) і пояснення їх специфіки за допомогою інструментарію різних критичних підходів (теорії комунікації, рецептивної поетики та естетики, наратологічної теорії, гендерних студій, постколоніального підходу та ін.).

Висновки до I розділу

У першому розділі з'ясовано, що сучасна українська проза для дітей формувалася під впливом історичних і культурних змін кінця ХХ – початку ХХІ століття, пройшовши шлях від ідеологічно залежної літератури радянського часу до самостійного, різноманітного та художньо цінного сегмента національної культури. На межі століть дитяча книга отримала нові можливості тематичного й жанрового розвитку, що спричинило значне розширення її проблематики.

Сучасна дитяча проза характеризується увагою до внутрішнього світу дитини, її емоційного й соціального досвіду, питаннями дружби, родини, морального вибору, пошуку ідентичності. Автори уникають моралізаторства, натомість орієнтуються на психологічну достовірність і потреби юного читача. Тематично твори охоплюють морально-етичні, соціальні, історичні, пізнавальні та психологічні аспекти.

Жанрово-стильовий спектр дитячої літератури значно розширився: поряд із казкою, пригодницькою повістю та шкільною прозою активно

розвиваються фентезі, історико-пригодницькі твори, біографічні книги та жанрові синтези, властиві постмодерній естетиці. Особливої ваги набули твори, спрямовані на формування національної свідомості, інтересу до історії, фольклору й культури України.

Отже, сучасна українська проза для дітей є художньо різноманітною, змістовно насиченою й орієнтованою на розвиток дитини як особистості. Окреслені тенденції створюють важливе підґрунтя для аналізу творчості Івана Андрусяка, який яскраво втілює провідні риси новітньої дитячої літератури.

РОЗДІЛ II

ТВОРЧИСТЬ ІВАНА АНДРУСЯКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ

2.1. Тематичні акценти дитячих творів Івана Андрусяка

Іван Михайлович Андрусяк народився 28 грудня 1968 року в селі Вербовець на Гуцульщині (Косівський район Івано-Франківської області) [2, 5].

З дитинства відчував потяг до читання і писемності. Захоплювався українським фольклором, казками та легендами. Часто влаштовував собі літературні вистави— ще тоді майбутня зірка[3, 4].

Зростаючи, Іван став учасником численних літературних конкурсів, де часто вражав журі своєю унікальною манерою письма. Чи багато людей можуть похвалитися такими здобутками в такому молодому віці? Вже тоді він розумів, що його шлях — це література[7, 4].

Після закінчення школи Іван продовжив свою освіту в Чернівецькому університеті. Спеціалізацію він обрав стосунки з мовами, літературознавство.

Там він занурився у вивчення світової та української літератури, пізнав нові горизонти писемності.

Вже в університеті зав'язалися його перші серйозні стосунки з літературною спільнотою. Захоплюючись поезією, Іван почав випробовувати себе на поетичному фронті, пишучи вірші, які стали відображенням його внутрішнього світу та спостережень за навколишньою дійсністю.

Він здобув вищу філологічну освіту в Івано-Франківському державному педагогічному інституті імені В. Стефаника та управлінську освіту в Українській академії державного управління при Президентові України і в The University of North London. Проживає в Києві, працює редактором і журналістом. Лауреат літературного конкурсу видавництва «Смолоскип» і премії «Благовіст», учасник численних антологій та поетичних фестивалів. Його твори перекладалися англійською, німецькою, польською та вірменською мовами[3, 6].

Іван Михайлович Андрусак — поет, прозаїк, літературний критик і перекладач. Він належить до поетів дев'яностих та був учасником поетичного угруповання «Нова дегенерація». З 2005 року, після народження молодшої доньки Стефи, почав писати книги для дітей. Його вірші, що публікувалися у часописах, альманахах і антологіях, згодом увійшли до збірки «М'яке і пухнасте» (2010), а 2007 року вийшла друком повість-казка для дошкільнят та молодших школярів «Стефа і її Чакалка»[4, 5].

Сьогодні Іван Андрусак вважається одним із провідних авторів сучасної української дитячої прози. Він є автором трьох дитячих абеток, що демонструє його вправність у користуванні всіма 33 літерами алфавіту.

У 2007 році вийшла його повість-казка для дошкільнят і молодших школярів «Стефа і її Чакалка». У творі письменник звертається до фольклорного образу Чакалки — казкової істоти, якою на Слобожанщині та Полтавщині раніше лякали неслухняних дітей, попереджаючи, що вона може забрати дитину в мішок і віднести в темний ліс. Саме так трапляється з

героями повісті, які потрапляють у чарівну «школу чакалок і бабаїв», де їм дозволено робити все, що забажають.

Іван Андрусяк біографія — це подорож одного з найяскравіших представників сучасної української літератури. Його шлях від скромного сільського хлопця до відомого поета, прозаїка та дитячого письменника, що захоплює творчими відкриттями, не залишить байдужим жодного літературного ентузіаста. Хто такий Іван Андрусяк? Що мотивує його на створення літературних шедеврів? Здається, саме час розібратися в цьому.

На початку 1990-х років Іван Андрусяк почав заявляти про себе як талановитий поет. Його перша збірка «Депеша», опублікована у 1994 році, стала своєрідним маніфестом нового покоління українських літераторів. Тема любові, роздумів про життя й смерть, пошук себе — усе це спліталось у витончену поетичну гамму[6, 4].

«Депеша» — дебютна збірка, яка вразила читачів свіжістю мови.

«Шторм» (1996) — експериментальна праця з поглибленням у глибини психології людини.

«Небо під ногами» (1997) — розмірковування про людське буття і пошуки смислу.

Поезія Івана — це вишукана гра слів, контраст емоцій і тонка душевна лірика. Його вірші зазвичай надихають, але водночас й змушують затамувати подих від глибини емоційного напруження.

Іван Андрусяк біографія продовжує дивувати, і це відчутно в його переході до прозаїчного жанру та, зокрема, дитячої літератури. Його роман «Льох» (2002) став справжнім відкриттям. Тут уже знайшли своє місце і драма, і сатиричні замальовки, і філософські роздуми.

Спеціальне місце в творчості Івана займає дитяча література. Його книги для дітей — захопливі, часом з іскрометним гумором, але завжди освітлено добром і щирістю. Він пише так, ніби розмовляє з кожним малюком наодинці, торкаючись до його серця[23, 110].

«Мій сусід по парте» (2006) — історії про дитячі невігадані пригоди і дива.

«Бельчонок та видра» (2009) — казка, що змушує замислитися про головне.

«Казки під подушку» (2012) — збірка розповідей, які пробуджують у дітях любов до читання.

От як так виходить, що він може писати для дітей? Хтось скаже, що треба мати талант. Хтось — що треба бути дитиною в душі. Мабуть, Іван поєднав у собі і те, і те.

Іван Андрусяк не лише пише книги, але й активно працює над популяризацією української літератури. Він бере участь у численних літературних фестивалях, виступає з лекціями та підтримує молодих літераторів. Відданість справі, вміння передати своє захоплення словом — це те, що робить його справді унікальним.

Він також часто виступає з ініціативами щодо розвитку дитячої літератури в Україні, що важливо в наш час. Іван бореться за те, щоб українська книга знаходила своє місце на полицях у кожній оселі.

Чи може хтось сказати більше, ніж сам Іван, про своє бачення? Мабуть, ні. Хоча, можливо, це частина великої гри — передавати це бачення далі, новим поколінням.

Іван Андрусяк — це більше, ніж просто письменник. Це особистість, яка завдяки своїй невпинній праці і творчим пошукам змогла знайти своє місце в літературі, осяяти її новим світом. Його твори — це постійний діалог з читачем, це невичерпне джерело натхнення.

Залишається лише побажати йому натхнення і ще більше творчих злетів на цьому прекрасному шляху літератури. Він вміє робити те, що мало кому вдається — залишатися вірним собі і своїй справі.

Його біографія — це історія, яка продовжує писатися навіть зараз. Хто знає, які нові грані таланту подарує нам Іван у майбутньому? Єдине, що відомо, — чекати на це вже цікаво.

На початку 2000-х письменник сам став батьком. Це, за його зізнанням в інтерв'ю, і стало поштовхом до написання творів для дітей: він почав вигадувати історії для власних доньки та сина. Перша помітна дитяча книжка – «Стефа і її Чакалка» (2004). Вона одразу отримала успіх, бо поєднувала казковість і сучасні реалії[19, 214].

Згодом з'явилися «Кабан дикий – хвіст великий», «Третій сніг», цикл про Бурундука («Вісім днів із життя Бурундука», «Закоханий Бурундук», «28 днів із життя Бурундука»).

Про народження доньки та початок своєї роботи в дитячій літературі сам Іван Андрусяк згадує так: «Стефа — моя наймолодша донька, завдяки якій я й почав писати для дітей...». Він пояснює, що ще до її народження, коли вона була у животі матері, вона пробудила в ньому раніше неусвідомлені дивовижні почуття, які поступово почали вилитися у тексти. «Зараз Стефі дванадцять — стільки часу я й намагаюся писати для дітей...»

Водночас автор зазначає, що джерелом творчості є не лише власні діти: «Я люблю придивлятися та прислухатися до того, як поведуться й граються діти — однокласники моїх дітей, їхні друзі у дворі, діти моїх друзів і маленькі читачі на зустрічах. Головне — бути спостережливим, помічати цікаві моменти з потоку життя та фіксувати їх, і вони самі знаходять своє місце в одній із наступних книжок»[21, 114]

Книги Андрусяка отримали премії «Книга року ВВС», «Коронація слова», відзнаки «ЛітАкцент року». Його твори включено в шкільні програми з позакласного читання. Сьогодні його вважають одним із провідних авторів сучасної української літератури для дітей і підлітків.

Про себе та свою творчість Іван Андрусяк розповідає: «Змалку, відколи себе пам'ятаю, література для мене завжди була не просто поняттям, а життям. Останні десять років це передусім література для дітей... Скільки я чув: „Ось Андрусяк – яким прекрасним поетом був, „Нова дегенерація“, „Отруєння голосом“... і тепер ось до чого дійшов“. Але насправді я не „дойшов“ до дитячої літератури — я до неї доріс! Труднощі корисні: не

навчишся їх долати — не буде розвитку. Вірші приходять самі, коли цього хоче душа... Більшість моїх книжок я адресую тим дітям, які не люблять читати, сподіваючись, що, прочитавши їх, вони полюблять це дивовижне заняття» [2, 4].

Іван Андрусяк є лауреатом численних літературних нагород: першої премії конкурсу видавництва «Смолоскип» (1995), премій «Благовіст» (1996), імені Бориса Нечерди (2002), журналу «Кур'єр Кривбасу» (2007), першої премії конкурсу дитячих творів «Золотий Лелека» (2008) та міжнародної премії «Corona Carpatica» (2010).

Його повість «Вісім днів із життя Бурундука» була включена до престижного щорічного каталогу найкращих дитячих видань світу «Білі ворони 2013» (White Ravens 2013). У 2016 році письменник здобув Корнійчуковську премію у номінації «Поезія для дітей» за збірку «Лякація», за яку також отримав відзнаки «Дитячий поет року» від порталу «БараБука» та премію «ЛітАкцент року».

У 2019 році він був нагороджений премією імені Якова Гальчевського «За подвижництво у державотворенні» та премією імені Лесі Українки за книги «Зайчикова книжечка» і «Третій сніг». У 2021 році Андрусяк став лауреатом літературної премії імені Юрія Яновського за збірку «Чорний лелека».

Отже, своїм входженням у дитячу літературу Іван Андрусяк завдячує особистому досвіду батьківства, прагненню створювати твори для власних дітей та здатності поєднувати казкові мотиви із сучасними проблемами школярів. Саме щирість і природність його підходу до дитячого світу зробили його книги популярними та успішними. Усвідомлення важливості формування читацької активності та розвитку інтересу до читання в учнів початкової школи зумовило оновлення навчальної програми з літературного читання: до списку обов'язкових творів додано сучасних дитячих авторів, серед яких ключове місце займає Іван Андрусяк, а твори, що не відповідають сучасним реаліям життя, були вилучені.

Попри численні намагання науковців створити чітку жанрову систему дитячої прози, сьогодні дедалі частіше спостерігається явище жанрового синкретизму й дифузії. Про це зазначає Л. Овдійчук: «Сучасна фантастична, пригодницька та детективна проза для дітей має свої специфічні риси у жанровому та стильовому плані. У чистому вигляді твори певних жанрів практично відсутні. Найчастіше йдеться про змішування жанрових ознак. Завдяки розвитку форм, їх модифікації та асиміляції письменники створюють нові варіанти: роман-серіал для підлітків (пенталогія М. Павленко), пригодницько-фантастично-детективні повісті (Л. Воронина, А. Кокотюха), пригодницько-фантастичний роман (деякі науковці визначають його як роман-утопію) (С. Оксенік)» [17, с. 38]. Жанрове поєднання можна простежити й у творчості Івана Андрусяка, тому аналізуючи хронотоп його повістей, важливо враховувати і цей чинник.

Специфіку художнього часу й простору дитячих повістей визначають тематика творів та вікова адресація. Так, книги Івана Андрусяка «Стефа і її Чакалка», «Кабан дикий — хвіст великий» орієнтовані на молодших школярів, тоді як повісті «Вісім днів із життя Бурундука», «Закоханий Бурундук», «Сірка на порох» розкривають проблеми дорослішання героїв і адресовані підліткам. У творах для молодших школярів хронотоп поєднує елементи напівмістичного та буденного, які гармонійно поєднуються з сучасними українськими реаліями. Наприклад, у повісті «Стефа і її Чакалка» герої потрапляють до темного лісу, де їх викрадають персонажі українського фольклору — Чакалка, Бабай та інші. Натомість у першій частині діалогії про Бурундука, хоча присутні міфологічні образи (чортик, знище), час і простір залишаються реалістичними: школа, дім, село, дитячий садок [4, 17].

Поєднання фантастичного та буденного стає характерною рисою казкових повістей циклу про Чакалку («Стефа і її Чакалка», «Кабан дикий — хвіст великий», «Чакалка і Чупакабра») та твору «Третій сніг». Серед дійових осіб таких повістей — діти, дорослі, казкові істоти й навіть тварини, у яких

вгадуються людські характери та проблеми. Час не завжди окреслений чітко, як у «Третьому снігу», де події розгортаються у чарівному лісі вигаданої країни, але в образах персонажів легко впізнаються сучасні реалії.

Багато творів Івана Андрусяка, зокрема цикл про Чакалку та «Сорокопуди», містять автобіографічні елементи — від імен персонажів до побутових і міських деталей, що перегукуються з власним досвідом автора. Це відзначають як сам письменник у інтерв'ю, так і літературні критики. Наталка Зубрицька, аналізуючи жанрову специфіку повісті «Стефа і її Чакалка» (яку автор визначає як «дитячу повістину»), також підкреслює її автобіографічність: Андрусяк добре розуміє дитячу психологію, адже почав писати для дітей разом із появою власних маленьких читачів. Головна героїня носить ім'я доньки автора, а в сюжет увійшли реалії сімейного життя. Такий підхід перегукується зі світовою традицією: Астрід Ліндгрєн і Александр Мілн створювали твори для своїх дітей, і їхні персонажі стали улюбленцями багатьох поколінь. Андрусяк свідомо робить тексти придатними для сімейного читання, додаючи деталі, зрозумілі дорослим, як-от: «Бабай живе в пам'ятнику дядька з кепкою, довкола якого під червоною шматкою танцюють літні дядечки й тітоньки», «Чахлик Невмирущий мешкає на Печерських пагорбах», або іронічне зауваження, що «відьму треба відрізняти від просто лихого сусідки» [10, 109].

Казковий хронотоп дозволяє сюжетам гнучко поєднувати час і простір, звільняючи героїв від реалістичних обмежень. Завдяки цьому Стефа та її друзі можуть опинитися в чарівній школі прямо з мішка Чакалки або легко переміститися з казкового лісу у справжній Київ. Автор показує ці події з гумором, але головний акцент робить на дитячій психології: добро й любов завжди перемагають, і саме завдяки їм дитина здатна «перевиховати» навіть казкове страшидло.

Подібно до того, як батьки лякають дітей Бабаєм, Бабою Ягою чи Страшним Дідом, аби ті слухалися або лягали спати, на Слобожанщині існує свій страшний персонаж — Чакалка.

Андрусяк створює образ батька, який, за словами американського психолога Джона МакДауела, може бути справжнім героєм для своєї дитини. Коли малюки поводяться неслухняно, їх «забирають» різні персонажі: Бабай, Баба-Яга, Чахлик Невмирущий, строгий тато з ременем або Чакалка — кандидат педагогічних наук, якого, за словами старого професора, «не можна підпускати до дітей навіть на гарматний постріл» [54, 93].

Так ось малу Стефу, яка була дуже нечемна, забрала саме Чакалка. Стефа (як Ліза і Іван) – то не лише літературні герої, а й найсправжніснінькі дітки самого автора. (Тож він добре знає, про що пише). Але оскільки татко навчив дівчинку, що проблеми вирішуються з усмішкою, а плачем лише нагромаджуються, то вона не впала у відчай, а разом зі своїми друзями – маленькими збитошниками почала шукати пригод і боротися з казкою за казковими правилами.

«І Сіяр уже трохи став Бабаєм, адже колись свободу проміняв на пістолет. А тепер здогадайтеся, кого Стефин батько називає Бабаєм? Правильно — самого товариша Л.: «Бабай жив у пам'ятнику якомусь лисому дядькові з кепкою в простягнутій руці, навколо якого час від часу водили хороводи старенькі дядьки й тітки з червоними шматами». Саме цей лисий дядько колись обрав пістолети замість свободи, і саме на нього почав ставати схожим Сіяр [19, 214].

До речі, пан Іван зізнається, що лише якихось 20 відсотків в його книжках – вигадка. Усе решта – чистісінька правда. Замаскована, правда, під добру-добру дитячу читанку...

Кульмінаційним моментом повісті є ситуація, коли малолітні бешкетники знаходять у холодильнику Чакалки пиво і, «попробувавши», буквально руйнують занедбану стару школу. Розчарована своїми педагогічними здібностями, Чакалка знову пакує непосидючих дітей у велетенський мішок і повертає додому. Як кажуть, прогулянка видалася веселою, але з моральним підтекстом.

«Дитяча повістина», як сам автор визначає свою книгу «Стефа і її Чакалка», демонструє глибоке знання дитячої психології, здобуте на практиці. Це й не дивно, адже письменник почав писати для дітей, коли у нього з'явилися власні маленькі читачі. Головна героїня – тезка його доньки, що дозволяє зробити висновок про присутність у сюжеті сімейних мотивів. Андрусак не винаходить нічого нового, а продовжує традиції світової літератури: так, як Астрід Ліндгрен і Александр Мілн творили для своїх дітей, створюючи Пеппі, Карлсона та Вінні-Пуха, яких люблять покоління. Автор свідомо робить тексти придатними для сімейного читання, залишаючи у них «шпильки», зрозумілі дорослим, але які здатні розвеселити батьків[7, 19].

Сюжет побудований так, щоб дорослий читач бачив, як, попри певні суперечності, у сім'ї можна створити для дитини відчуття безпеки. Для цього важливо читати казки на ніч, гратися разом і дбайливо обговорювати серйозні теми, наприклад, страхи, співчуття та розуміння потреб інших. І не варто недооцінювати дітей: навіть п'яти- чи шестирічні Стефи здатні це сприйняти.

Книга навчає так само, як і розважає. Автор непомітно вводить нові для маленьких читачів поняття: що таке «модулі», хто такі «політики», чому Сіяр – пуштун, а не просто пустун, і чому йому не можна їсти свинину. Через Чакалку діти дізнаються, як орієнтуватися у лісі без компаса та розрізняти сторони світу. Дотепним і повчальним є епізод з обідом у лісовій школі: чіпси, газовані напої, снікерси й інша розкручена продукція майже не корисні, і Чакалка показує, що надмірна вседозволеність – це не завжди добре. Книга цікава та захоплива, гарантуючи дітям гарний настрій.

Книга навчає так само, як і розважає. Автор непомітно вводить нові для маленьких читачів поняття: що таке «модулі», хто такі «політики», чому Сіяр – пуштун, а не просто пустун, і чому йому не можна їсти свинину. Через Чакалку діти дізнаються, як орієнтуватися у лісі без компаса та розрізняти сторони світу. Дотепним і повчальним є епізод з обідом у лісовій школі:

чіпси, газовані напої, снікери й інша розкручена продукція майже не корисні, і Чакалка показує, що надмірна всездозволеність – це не завжди добре. Книга цікава та захоплива, гарантуючи дітям гарний настрій[18, 42].

Книжка Івана Андрусяка «Стефа і її чакалка» видавництва «Грані-Т» дуже добротна і якісна. Думаю, що писати українським авторам для дітей про сучасність і реальність буде нелегко. Занадто різні всі діти. Тому треба бути дуже обережним і делікатним сучасним дитячим письменникам у створенні своїх книжок.

У багатьох книжках Івана Андрусяка центральними персонажами виступають дівчатка («Стефа та її Чакалка», «Кабан дикий — хвіст великий», «Сірка на порох» тощо). Натомість у повісті «Вісім днів із життя Бурундука» та її продовженнях — «Закоханий Бурундук», «28 днів із життя Бурундука» — у найкращих традиціях української дитячої літератури змальовано пригоди хлопчика Івася Бондарука, якого прозвали Бурундуком. Автор живо та з гумором розповідає шкільні пригоди героя та його друзів, тож його твори відзначаються ознаками шкільної повісті, яка має міцні традиції в українській літературі ХХ століття (згадаємо, наприклад, Степана Васильченка та Всеволода Нестайка). При цьому перша частина діалогії містить казкові мотиви, а «Закоханий Бурундук» додає ще й елементи шпигунської пригоди [45, 89].

«Вісім днів із життя Бурундука» написано від першої особи: оповідає сам Івась. Текст розбитий на розділи з промовистими назвами. У другій книзі серії наратив доповнюється вигаданими шпигунськими шифрограмами, які герой створює, уявляючи себе розвідником. Перша частина містить елементи казковості та містики, що природно інтегруються у сюжет, адже Івась перебуває в тому віці, коли діти вірять у прикмети та легко сприймають казково-міфологічний світ. Саме з цим світом він стикається в бабусиному селі, де панує атмосфера народних прикмет і легенд. Обрані автором локації допомагають глибше розкрити характери дітей: зовнішній світ органічно переплітається з внутрішнім світом героя.

Бажання хлопчика здобути визнання серед однокласників і справити враження на дівчинку спонукає його шукати «містичні» способи самоствердження. Проте реалізувати задум він може лише завдяки власній наполегливості та силі волі, ставлячись до всього серйозно. Хоча вчинки Івася нерідко викликають нерозуміння дорослих і глузування однолітків, автор показує їх такими, що відповідають віковим особливостям дитини. Час у творі розгортається послідовно, дотримуючись хронології, а сюжет структурується за відліком днів. Простір об'єднує різні сфери життя школяра: дім, школу, село.

Н. Копистянська у праці «Час і простір у мистецтві слова» виділяє поділ простору на локальний (зовнішній) і психологічний (внутрішній) [15, с. 85]. У повістях про Бурундука це проявляється як у зовнішньому світі повсякденного життя, так і в переживаннях та прагненнях хлопчика. В. Халізев, аналізуючи хронотоп, підкреслює різні форми часу, зокрема календарний і добовий, що чітко простежуються як у «Вісім днях із життя Бурундука», так і в наступній частині діалогії.

Друга частина діалогії постає як реалістичний твір про підлітка, який переживає процес дорослішання, поступово виходячи зі світу мрій та книжкових уявлень у простір реального дорослого життя, що не завжди виглядає привабливим чи справедливим. Діти, які вже майже дорослі, стикаються з дорослими проблемами: вони експериментують із алкоголем, намагаючись справити враження на однолітків, уживають грубі слова. Письменник прагне якомога точніше відобразити реальність сучасного підлітка: із характерним для нього спілкуванням у соціальних мережах, раннім статевим дозріванням, прагненням розв'язувати проблеми не завжди чесними шляхами.

Таким чином, реальний міський простір органічно переплітається з віртуальним світом підлітків. Час і місце дії проявляються як безпосередньо — через конкретні топоніми (супермаркети, вулиці міста N, відомі бренди пральних порошків із реклами), так і опосередковано — через лексику, теми

розмов дорослих, телевізійні програми, конкурси та інші культурні маркери. Особливо чітко герой відчуває власну відмінність: повнота Івася Бондарука, через яку він отримав прізвисько «Бурундук», його захоплення книжками та певна відчуженість від однокласників формують уявлення про його психологічний простір.

Цикл оповідань із повторюваними персонажами доцільно інтерпретувати як різновид повісті в новелах. У збірці «28 днів із життя Бурундука» поряд із текстом «Вісім днів із життя Бурундука» представлено кілька творів, об'єднаних спільною системою образів, — «Креденс», «Алхімік», «Завдання з фізики». У цих оповідях розкриваються нові аспекти життя родини Івася Бондарука, а також шкільний світ хлопця та його друзів — Оленки й Іванюка. Усі тексти циклу вибудовані в межах єдиного хронотопу, спільного для попередніх частин, що забезпечує цілісність художнього світу діалогії.

Проблеми стосунків підлітка з батьками, молодшими дітьми та іншими родичами автор зображує правдиво, додаючи іронічні й гумористичні нотки. Ставати іншим, не таким, як усі, завжди складніше, ніж плисти за течією, тож проблема становлення особистості та самоствердження постає у творі реалістично й переконливо. Психологія Івася передана майстерно: внутрішній світ хлопця відтворено достовірно, а хронотоп повісті збагачується завдяки психологізму зображення. Автор уміло конструює мовні характеристики героїв, використовуючи особливості їхнього мовлення, елементи підліткового сленгу, специфіку спілкування в соціальних мережах[61, 90].

Видання «Вісім днів із життя Бурундука» доповнене ілюстраціями, які відповідають змісту твору та віковим особливостям читачів. Комічні елементи малюнків виконані у стилі коміксу, що не відволікає від основного тексту, а навпаки — робить його виразнішим. Ілюстративні побутові деталі сприяють розширенню уявлення про світ персонажів і конкретизують їхній життєвий простір.

Цикл оповідань, у яких діють спільні герої, можна розглядати як своєрідну повість у новелах. Так, у книзі «28 днів із життя Бурундука» поряд із повістю «Вісім днів із життя Бурундука» містяться також оповідання та повість, об'єднані спільними персонажами: «Креденс», «Алхімік», «Завдання з фізики». Через них читач дізнається про окремі епізоди з життя родини Івася, його шкільні пригоди та стосунки з друзями — Оленкою й Іванюком. Події розгортаються у тому ж часово-просторовому вимірі, що й попередні твори письменника. Автор правдиво й з гумором змальовує проблеми підліткових взаємин із батьками, молодшими дітьми та іншими членами родини. Бути «не таким, як усі» значно складніше, ніж підпорядкуватися більшості, тому тема становлення особистості та самоствердження постає у творі реалістично й психологічно переконливо. Внутрішній світ Івася передано майстерно, із глибоким психологізмом, що поглиблює хронотоп твору. Мовна характеристика персонажів створена влучно — у мові героїв відчутні індивідуальні риси, елементи сленгу та манера спілкування, властива молоді й соціальним мережам[71, 66].

Книга «Вісім днів із життя Бурундука» має ілюстрації, які відповідають змісту та віковим особливостям читачів. Дотепні коміксові вставки не відволікають увагу, а навпаки — підкреслюють окремі деталі сюжету. Побутові малюнки допомагають краще уявити життєвий простір героїв. Мотив дороги, який з'являється у повістях Івана Андрусяка в різних формах, служить важливим засобом розвитку сюжету. Для героїв одного твору («Стефа і її Чакалка») дорога може видаватися і довгою, і короткою, страшною або звичайною — залежно від їхнього внутрішнього стану. Простір часто стискається або змінюється завдяки магічним подіям. Київ у творах постає під новим кутом зору — через дитяче сприйняття, що дозволяє авторові по-новому показати реальні життєві проблеми. Шкільний простір тісно пов'язаний із переживаннями дітей. Так, у «Стефі і її Чакалці» магічна школа нагадує справжню, а для Івася зі «Восьми днів із життя Бурундука» школа стає не лише місцем навчання, а й простором емоційних

відкриттів — першого кохання, формування моральних принципів і життєвих цінностей.

У повістях Івана Андрусяка простір дороги постає у різних формах та виконує функцію розвитку сюжету. Для персонажів окремого твору («Стефа і її Чакалка») ця дорога може здаватися як довгою, так і короткою, водночас викликати страх чи сприйматися буденно — усе залежить від внутрішнього стану героя. Широкий простір завдяки діям чарів згортається або ж персонажі миттєво переміщуються у ньому. У повістях київський простір подано з іншого ракурсу, оскільки його сприймає дитина. Завдяки цьому змінюється перспектива бачення, а письменник через дитячий погляд розкриває реальні життєві проблеми. Шкільний простір і час тісно пов'язані з емоційним світом учнів. Так, школа Чакалки у творі «Стефа і її Чакалка» нагадує героям звичайну, справжню школу, хоча вона і має магічну природу. Для Івася («Вісім днів із життя Бурундука») школа постає не лише як місце навчання, а також й як простір, у якому хлопець переживає своє перше кохання та формує моральні цінності.

Хронотоп повісті «Третій сніг» має казковий характер завдяки своїм мешканцям — лісовим звірам. Утім, проблеми, що постають у житті цих тварин, віддзеркалюють сучасні реалії, а самі персонажі легко співвідносяться з актуальними проблемами сьогодення, набуваючи алегоричного значення.

Окреме місце у творчості Андрусяка посідає простір дому. Дім зображений як простір затишку, сімейного тепла й захисту від усіх негараздів, як осередок, куди персонаж завжди прагне повернутися. Це традиційне розуміння доповнюється тим, що на маленьких героїв удома завжди чекає родина. Тому простір великого світу, у який тікають дівчатка («Сорокопуди»), простір лісу («Третій сніг»), а також міські й сільські локації (диалогія про Бурундука) неминуче завершуються поверненням у домашній простір, де на них чекають люблячі батьки. Простір оселі поєднаний із сакральним простором рідної землі та Батьківщини. Такий

хронотоп простежується у повістях «Третій сніг» і «Сірка на порох». Дім, яким би він не був — міська квартира, сільська хата, козацький курінь, барліг у лісі чи навіть ночівля просто неба у чумацькому обозі, — водночас уособлює й внутрішній світ персонажів.

Специфіка хронотопу повісті «Сірка на порох» передусім визначається її жанровою природою, адже це історико-пригодницький твір. Події розгортаються у місті Березань Переяславського полку в добу козацтва (травні 1637 року). Вказавши точний час і місце дії, письменник ніби запрошує читача перенестися в цю епоху. Час у повісті конкретизується відтворенням повсякденного життя того часу: автор детально описує одяг, зброю, їжу, використовує архаїчну лексику. Попри ретельне відтворення історичного колориту, читач завдяки образу Сірки стає ніби сучасником подій XVII століття, адже її образ подано живо й достовірно. Таким чином, час у творі набуває ознак сучасності для читача, якого переносять у вир минулого.

Важливим є імагологічний підхід автора у зображенні персонажів різних національностей: у повісті з'являються євреї Сруль і Мошко, польський король, російські посіпаки, різні представники українського козацтва. Завдяки цьому простір подій поділяється на: свій, чужий і ворожий. Політичні проблеми, порушені у творі, таким чином набувають актуальності для сучасного читача[32, 116].

Повість «Сірка на порох» можна вважати вдалою спробою поєднати пригодницький сюжет із історичним тлом, події якого розгортаються у козацькій Березані. Іван Андрусак достовірно відтворює атмосферу тієї доби, вводить у текст історичних постатей, описує побут, вбрання, деталі щоденного життя XVII століття, збагачуючи все це мовними елементами — архаїзмами та застарілою лексикою. У центрі твору — універсальні цінності, що не втрачають значення крізь час: патріотизм, любов до рідної мови, вірність, мужність. Саме завдяки їм розгортається хронотоп повісті. Важливими рисами тексту є динаміка подій, достовірність у зображенні

характерів підлітків і дорослих, атмосфера героїзму й патріотизму, яка створює умови для аналізу етнокультурного аспекту хронотопу.

Окремої уваги заслуговують авторські примітки: у них подаються історичні пояснення — як щодо подій та історичних постатей, так і стосовно предметів побуту. Наприклад, йдеться про появу картоплі в Україні. Іноді письменник вводить власні містифікації[19, 55]

Значення творів Івана Андрусика для дитячої літератури узагальнемо в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Значення та головна ідея дитячих творів Івана Андрусика

Твір	Значення	Головна ідея
«Стефа і її Чакалка»	Поєднання реального та казкового світів, розвиток уяви, моральні уроки через пригоди.	Дитина через взаємодію з казковим і реальним світом пізнає себе, вчиться дружбі, сміливості та співпереживанню.
«Кабан дикий — хвіст великий»	Виховання цінності дружби, взаємопідтримки та сімейних стосунків, розвиток критичного мислення через гумор і пригоди.	Через пригоди героїв діти навчаються відповідальності та формують моральні якості.
«Вісім днів із життя Бурундука»	Демонстрація процесу становлення підлітка, психологічна достовірність переживань героя, соціалізація та пошук себе серед однолітків.	Підліток, проходячи через шкільні та побутові випробування, самостверджується, пізнає дружбу, перші почуття та моральні принципи.
«Закоханий Бурундук»	Розкриття теми підліткових стосунків, соціальної взаємодії та раннього дорослішання, поєднання реального і фантастичного через елементи шпигунства та пригод.	Дорослішання підлітка відбувається через випробування, взаємодію з друзями та подолання труднощів, що сприяє формуванню особистості.
«28 днів із життя Бурундука»	Показ різних аспектів життя підлітка, розширення часово-просторового досвіду героя, розвиток емоційного інтелекту та почуття гумору.	Через щоденні пригоди, сімейні та шкільні ситуації підліток пізнає себе, навчається вирішувати конфлікти та цінувати дружбу.

Твір	Значення	Головна ідея
«Третій сніг»	Поєднання казкових і реалістичних елементів, виховання співпереживання через алегоричні образи лісових тварин, розвиток естетичного смаку.	Через казковий простір діти пізнають моральні уроки, цінують природу і взаємодію з іншими.
«Сірка на порох»	Виховання патріотизму, мужності, історичної свідомості через пригоди дівчини у козацьку епоху, поєднання історичного і дитячого досвіду.	Дитина, взаємодіючи з історичним і пригодницьким світом, пізнає цінності відваги, чесності, патріотизму та самоствердження.

Отже, судячи з табл.2.1. центральна ідея творів полягає в тому, що дитина чи підліток формується як особистість через випробування, взаємодію з друзями, родиною та навколишнім світом. Герої проходять шлях самопізнання, самоствердження та духовного зростання. Через взаємодію з казковими та фантастичними елементами діти вчаться сприймати складний, іноді несправедливий реальний світ, робити власні моральні вибори та цінувати дружбу й сім'ю. Книги Андрусика не просто розважають, а формують ціннісні орієнтири та емоційний світ дитини, виховують співпереживання та здатність помічати добро і зло, красу та несправедливість[48, 210].

Наративна стратегія у повістях Андрусика передбачає, що автор залишається ніби осторонь тексту, однак читач відчуває його позицію щодо персонажів і подій, а також усміхається з його витівок у грі словами чи осучасненні казкових мотивів. Дитячі повісті Івана Андрусика відкривають читачеві художній світ, сформований авторським баченням дитячого життя. Хронотоп вибудований у відповідності до вікових особливостей сприйняття: автор намагається подати світ крізь призму дитячого погляду. У дитячих повістях час поєднання реального й фантастичного рухається розмірено, а в

підліткових творах він прискорюється й набуває динаміки завдяки розвитку сюжету. У текстах виявляється багат шаровий простір, де переплітаються минуле, сучасність і майбутнє. Характерними художніми ознаками поетики Андрусяка є гумор, психологізм, актуальність проблематики, а також жвава й виразна мова. Аналіз хронотопу та образної системи його повістей свідчить про перспективність імагологічних досліджень творчості письменника.

2.2.. Поетика та стильові особливості дитячої прози Івана Андрусяка

Дитяча проза Івана Андрусяка є яскравим явищем сучасної української літератури, що поєднує традиційні мотиви та новітні художні пошуки. Письменник зумів створити власний упізнаваний стиль, у якому органічно переплітаються гумор, казковість, психологічна достовірність і актуальність тематики[38, 112].

У центрі творів письменника стоїть дитина з її унікальним світосприйняттям. Герої — звичайні школярі або підлітки, які опиняються в ситуаціях, близьких і зрозумілих юним читачам: навчання в школі, дружба, перші симпатії, прагнення самоствердитися. Водночас у прозі Андрусяка активно функціонують казкові та міфологічні елементи: чарівні істоти, фантастичні події, казкові простори. Така подвійність дозволяє зберігати баланс між реалістичним і фантастичним, що особливо приваблює дитячу аудиторію.

Письменник майстерно працює з категоріями часу та простору. Хронотоп його творів відображає вікові особливості світосприйняття: у молодших повістях час рухається розмірено, поєднується реальне й казкове; у творах для підлітків він стає динамічним, насиченим подіями та внутрішніми змінами героїв. Простір може бути як локальним (дім, школа, село), так і сакральним (рідна земля, Батьківщина), що підкреслює ціннісні орієнтири творів.

У прозі Андрусяка відбито широкий спектр проблем сучасного дитинства: стосунки з батьками й однолітками, пошук власного «я», зіткнення дитячих мрій із суворою реальністю. Для підліткових текстів характерні теми дорослішання, першого кохання, формування моральних принципів, протистояння власній інакшості. Автор порушує й соціально значущі питання — вплив віртуального простору, небезпеку шкідливих звичок, кризу родинних цінностей.

Андрусяк майстерно відтворює мовлення дітей і підлітків: використовує розмовні інтонації, сленг, елементи інтернет-спілкування. Тема мовлення дітей і підлітків у дитячій прозі Івана Андрусяка є дуже важливою, бо саме через нього письменник досягає ефекту автентичності й наближення до юного читача.

Іван Андрусяк у своїх творах для дітей і підлітків намагається максимально наблизити мовлення персонажів до справжньої дитячої розмови. Його герої спілкуються живою українською мовою, уживають сленг, вигадки, інтернет-лексеми, часом демонструють дитячі мовні «помилки», які надають текстам природності. Письменник підкреслює, що мова дітей – це віддзеркалення їхнього мислення, емоцій, внутрішнього світу, тож вона не може бути книжно-правильною, відірваною від реального життя.

У повістях «Стефа і її Чакалка», «Кабан дикий – хвіст великий» домінує наївне дитяче мовлення, яке поєднує вигадливість і простоту. Діти у творі мислять конкретними категоріями, люблять повтори, граються словами.

Наприклад: «А Стефа питає: «А Чакалка правда є?» – «Є, – каже бабуся, – бо хто не слухаєсь, того Чакалка з'їсть!» Тут бачимо живий діалог, у якому дитина прямо й просто формулює запитання, а бабуся відповідає у традиційно-казковій манері. У цих творах дитяча мова часто переплітається з міфологічними й фольклорними образами, що створює ефект поєднання буденного й казкового.

«Стефа і Чакалка» — повість-казка українського письменника Івана Андрусяка, опублікована в 2007 році видавництвом «Грані-Т» (Київ) у видавничій серії «Сучасна дитяча проза». Книжку проілюстрував художник Ярослав Коломійчук.

У повістях «Стефа і її Чакалка», «Кабан дикий – хвіст великий» домінує наївне дитяче мовлення, яке поєднує вигадливість і простоту. Діти у творі мислять конкретними категоріями, люблять повтори, граються словами.

Наприклад: «А Стефа питає: «А Чакалка правда є?» – «Є, – каже бабуся, – бо хто не слухаєсь, того Чакалка з’їсть!» Тут бачимо живий діалог, у якому дитина прямо й просто формулює запитання, а бабуся відповідає у традиційно-казковій манері. У цих творах дитяча мова часто переплітається з міфологічними й фольклорними образами, що створює ефект поєднання буденного й казкового.

«Стефа і Чакалка» — це повість-казка українського письменника Івана Андрусяка, яка вперше побачила світ у 2007 році у київському видавництві «Грані-Т» у серії «Сучасна дитяча проза». Ілюстрації до книги створив художник Ярослав Коломійчук.

Твір «Стефа і її Чакалка» став одним із найвідоміших і найулюбленіших серед сучасних українських дитячих книжок. У ньому автор звертається до фольклорного образу Чакалки — міфічної істоти, якою на Слобожанщині та Полтавщині колись лякали неслухняних дітей: мовляв, вона приходять уночі, забирає дитину в мішок і відносить до темного лісу. Саме така пригода трапляється з героями повісті, які потрапляють до казкової «школи чакалок і бабаїв», де можна робити все, що заманеться. Хоча автор описує події з гумором, головний акцент він робить на дитячій психології, показуючи, що добро й любов завжди перемагають, а завдяки цим почуттям навіть страшна істота може змінитися на краще.

У 2011 році побачило світ друге, оновлене видання книги: Іван Андрусяк відредагував текст і додав новий розділ — «Розділ одинадцятий із

половиною, бонусний, у якому ми дізнаємося про те, як не спалити школу», а видавництво підготувало нову обкладинку.

У 2010 році у видавництві «Грані-Т» вийшла пригодницька повість-казка Івана Андрусика «Кабан дикий — хвіст великий...», де читачі знову зустрічаються з персонажами повісті «Стефа і її Чакалка». У своїх інтерв'ю письменник зазначав, що створив цю історію на прохання дітей, яким сподобалися Стефа та Чакалка і які хотіли дізнатися про подальші пригоди героїв.

У 2012 році автор написав п'єсу «Як подружитися з Чакалкою», засновану на мотиві повісті «Стефа і її Чакалка». Прем'єра вистави відбулася 23–24 лютого 2013 року в Чернігівському театрі ляльок імені О. П. Довженка. Постановку здійснив головний режисер театру, заслужений артист України Віталій Гольцов, сценографію створив Василь Виходцевський. Роль Чакалки виконала актриса Ніна Засько, а роль Стефи — Тетяна Булавина.

У 2016 році видавництво «Фонтан казок» випустило книжку «Стефа і Чакалка», до якої увійшли три повісті: «Стефа і її Чакалка», «Кабан дикий — хвіст великий» і нова історія — «Чакалка і Чупакабра». Того ж року, починаючи з квітня, журнал «Барвінок» почав публікувати повість «Чакалка і Чупакабра» з продовженням.

Мізансцена з п'єси для дитячого театру «Як подружитися з Чакалкою», створеної за мотивами повісті «Стефа і Чакалка», є надзвичайно цікавою для вивчення. Вона сповнена гумору, відвертості та пустотливих веселощів непосидючих дітей. Цей текст доволі нетиповий для молодших школярів, тому перед учителем постає важливе завдання — допомогти дітям правильно осмислити прочитане, обговорити його та проаналізувати. Причому акцент слід робити не на самих героях, а на їхніх вчинках, адже твір яскраво показує, що іноді добрими або поганими можуть бути саме дії, а не персонажі.

Для роботи з мізансценою з п'єси доцільним вважається проведення уроку-гри з елементами уроку-проекту та подальшою інсценізацією, залежно

від особливостей класу. На етапі опрацювання теми уроку важливу роль відіграє бесіда за змістом прочитаного. Орієнтовні питання для такої бесіди можуть бути такими: “Які герої присутні у п’єсі?”, “Чому п’єса має саме таку назву?”, “Про що йдеться в мізансцені з дитячого театру «Як подружитися з Чакалкою?»”, “Про що розповідається в книзі І. Андрусяка «Стефа і її Чакалка?»”, “Чи подобається вам поведінка дітей? Чому?”, “Хто така Чакалка?”, “Як би ви назвали цей твір?”.

Ще одним цікавим завданням може стати гра «Аукціон речей». Учні, одягнені у костюми Чакалки і Стефи, розташовуються за столом. Перед ними – велика дзига, а навколо – предмети, що “продаються”. Завдання учасників – пояснити зв’язок кожного предмета з навчальним матеріалом або прочитаним твором. Ведуча після кожної відповіді голосно рахує: “раз, два, три”. Перемагає той, хто останнім назве предмет до рахунку “три”. Серед предметів для аукціону можна використовувати: копійку, «Кобзар» Шевченка, мішок, іграшковий пістолет, футболку з надписом «Школа не вовк, у ліс не втече», окуляри, компас.

Уроки, насичені конкурсами, вікторинами та завданнями з різноманітними методами й прийомами, стимулюють учнів до вдумливого читання та власної інтерпретації творів, сприяючи розвитку читацької компетенції.

Отже, читацька компетенція у молодших школярів має свої особливості, зумовлені віковими характеристиками. Її формування відбувається на матеріалі різних типів текстів – художніх, науково-пізнавальних, навчальних – та з використанням творів сучасних авторів, близьких і цікавих сучасним учням, під час уроків літературного читання. Оновлене коло читання, зокрема твори Івана Андрусяка, сприятиме розвитку читацької компетенції завдяки емоційно-ціннісним текстам, які при належній організації уроку стимулюють учнів до подальшого самостійного читання та формування власних морально-оцінних суджень – спершу у межах тексту, а згодом – у навколишньому світі.

Для роботи з мізансценою з п'єси доцільним вважається проведення уроку-гри з елементами уроку-проєкту та подальшою інсценізацією, залежно від особливостей класу. На етапі опрацювання теми уроку важливу роль відіграє бесіда за змістом прочитаного. Орієнтовні питання для такої бесіди можуть бути такими: “Які герої присутні у п'єсі?”, “Чому п'єса має саме таку назву?”, “Про що йдеться в мізансцені з дитячого театру «Як подружитися з Чакалкою?»”, “Про що розповідається в книзі І. Андрусяка «Стефа і її Чакалка?»”, “Чи подобається вам поведінка дітей? Чому?”, “Хто така Чакалка?”, “Як би ви назвали цей твір?”.

Повість Івана Андрусяка «Стефа і її Чакалка» рекомендована Міністерством освіти і науки, молоді і спорту України для позакласного читання учнів 5 класу.

«Дитяча повістина» (за визначенням автора) «Стефа і її Чакалка» демонструє глибоке знання Івана Андрусяка дитячої психології, здобуте на практиці. Це цілком зрозуміло, адже письменник почав писати для дітей, коли у нього з'явилися власні маленькі, вдячні читачі. Не випадково головна героїня цієї казкової історії носить ім'я доньки автора, а в сюжет, очевидно, інтегровані й інші сімейні мотиви. Загалом, Андрусяк не винаходить нових літературних прийомів, а працює в традиціях світової дитячої літератури: як Астрід Ліндгрен чи Александр Мілн писали для своїх дітей, створюючи Пеппі, Карлсона та Вінні-Пуха, які стали улюбленцями багатьох поколінь. Автор сам зазначає, що свідомо робить свої твори придатними для сімейного читання, додаючи «шпильки», які можуть бути не завжди зрозумілі дітям, але викликають посмішку у батьків. Наприклад, Бабай живе у пам'ятнику дядька з кепкою, навколо якого водять хороводи літні дядечки та тітоньки, а Чахлик Невмирущий мешкає на Печерських пагорбах; або ж, що відьму слід відрізняти від просто лихої сусідки.

Автор будує розповідь про маленьку героїню так, щоб дорослий читач міг усвідомити, як, незважаючи на певні суперечності, можна створити для дитини відчуття безпеки в родині. Для цього необхідно не лише читати казки

на ніч, а й гратися з дитиною, а також обережно обговорювати серйозні теми, наприклад, як долати страхи, розуміти потреби інших та проявляти співчуття. Не варто недооцінювати п'яти- чи шестирічних дітей на кшталт Стефи — вони здатні зрозуміти це. Найважливіше ж те, що Андрусак показує образ батька, який робить те, що, за словами американського психолога Джона МакДауела, сучасним батькам найважче: бути справжнім героєм для своєї дитини.

Звісно, дитяча книжка повинна не лише розважати, а й навчати. Автор ненав'язливо вводить у сюжет нові знання та поняття, зрозумілі для дітей цього віку: що таке «модулі», хто такі «політики», чому Сіяр «пуштун», а не просто пустун, та чому він не їсть свинину. Через персонажа Чакалки автор підказує, як орієнтуватися в лісі без компаса та визначати сторони світу. Дотепним і повчальним є епізод у лісовій школі Чакалки, коли діти отримують на обід чіпси, газовані напої, шоколадні батончики та інші рекламні продукти з мінімальною користю. Чакалка пропонує ще більш «світ вседозволеності», де можна не мити ноги, не чистити зуби, не вчитися та робити все, що заманеться. Кульмінацією стає момент, коли бешкетні дітлахи знаходять у холодильнику Чакалки пиво і, спробувавши його, буквально руйнують закинуту стару школу. Розчарована в своїх педагогічних здібностях, Чакалка пакує неслухняних дітей у величезний мішок і повертає їх додому. Як кажуть, прогулянка була цікавою, веселою, але з мораллю.

В іншій групі творів – «Вісім днів із життя Бурундука», «Закоханий Бурундук», «28 днів із життя Бурундука» – мова героїв уже відображає підліткове мислення. Тут з'являється сленг, жаргонні словечка, елементи гумору, іноді – «міцні» вислови (звісно, в адаптованій для дитячої літератури формі). Наприклад: «А Іванюк каже: «Та ти, Бурундук, не вмієш навіть дівчині квітку подарувати!» – «Ага, – думаю, – зате я книжку їй дам. Це ж крутіше!»

Тут бачимо типову підліткову ситуацію змагання між хлопцями. Мова проста, діалогічна, насичена внутрішніми репліками героя, що передає його характер і наївне бажання виділитися.

У «Закоханому Бурундуку» присутні й елементи пародійного «шпигунського» мовлення, адже герой уявляє себе розвідником. Наприклад: «Шифрограму отримано. Завдання: дістатися до школи і вижити після контрольної».

Такі мовні ігри відображають підліткову фантазійність і водночас надають тексту гумористичного звучання.

У новіших творах Андрусяк відтворює й мовлення сучасних підлітків, що живуть у віртуальній реальності, спілкуються в соцмережах. У текстах з'являються скорочення, емодзі, жаргон з онлайн-середовища. Наприклад: із «28 днів із життя Бурундука»: «Іванюк написав мені смс: «Ти лузер!». А я відповів: «Ха-ха, зате книжки читаю!» – і поставив смайлика».

Така деталізація робить героя сучасним і впізнаваним для юних читачів.

Мовлення дітей у прозі Андрусяка завжди відповідає віковим особливостям персонажів.

Для молодших школярів характерна наївність, казкові мотиви, прості речення й діалоги.

Для підлітків — гумор, сленг, спроби виглядати дорослішими, інтернет-лексика.

Автор демонструє тонке відчуття дитячої психології, а його мова природна, жива й легко впізнавана читачем.

Таким чином, мовлення дітей і підлітків у дитячій творчості Івана Андрусяка — це не лише стилістичний прийом, а й важливий засіб створення достовірних образів, через які автор формує художній світ своїх творів.

Важливим елементом його стилю Івана Андрусяка є дотепність, гра слів, іронія, що робить тексти живими й близькими до читача.

Гумор у дитячій прозі Івана Андрусяка – це справжній «підпис» автора: він поєднує наївність дитячого жарту, підліткове бажання видатися дорослим і авторську іронію. Саме гумор робить його книги живими та близькими дитячій аудиторії.

Дитячий гумор у творчості Івана Андрусяка (наприклад, «Стефа і її Чакалка») ґрунтується на казкових перебільшеннях, смішних словечках, ситуаційних кумедностях.

Підлітковий гумор у циклі про Бурундука («Вісім днів...», «Закоханий Бурундук», «28 днів...») має іронічний відтінок, часто містить самоіронію, елементи жаргону, інтернет-меми.

Авторський гумор часто має подвійний адресат: діти сміються з пригод і жартів героїв, а батьки впізнають іронічні шпильки щодо суспільних реалій.

Приклади дитячого гумору (молодші школярі)

«Стефа і її Чакалка»: «Бабай живе в пам'ятнику дядька з кепкою, навколо якого водять хороводи під червоною шматою літні дядечки й тітоньки».

Тут маємо жарт-алюзію: для дитини це казкова істота, для дорослого – іронія над радянськими пам'ятниками.

«Кабан дикий – хвіст великий»: «А той кабан як побіжить! Тільки хвіст догори – і вже смішно, бо ніби в нього не хвіст, а дирижабль».

У цьому прикладі гумор ґрунтується на перебільшенні та візуальній картинці, що легко уявляється дитиною.

Гумор підлітків (цикл про Бурундука)

«Вісім днів із життя Бурундука»: «Усі сміялися з мене, що я товстенький. А я подумав: добре, що я Бурундук, бо білочок усі люблять, а от білочок-скелетів – ніхто». Тут бачимо самоіронію героя: він намагається перевести свою «інакшість» у жарт, аби не втратити гідності.

Художня реальність шкільної повісті є актуальною настільки, наскільки переконливо змальовано образ головного героя, який у нашому випадку психологічно розкривається через два хронотопи. Поєднання у творі

просторів дому та школи (а точніше — класу) відображає унікальне життєтворення Івася Бондараука. Події, що охоплюють лише вісім днів життя п'ятикласника, не поступаються за змістовною насиченістю великим шкільним повістям чи романам. Прізвисько Бурундук у художньому контексті твору набуває особливого значення: відома як весела та життєрадісна тваринка, білковий гризун, вона стає символом допитливості та енергійності Івася, який своєю зацікавленістю немов розширює простір, де поєднуються два хронотопи — дім і школа, гризучи науку. Родина, як найважливіша цінність для дитини, домінує у свідомості хлопчика, тоді як шкільне середовище збагачує його внутрішній світ, роблячи його життя динамічним, емоційно насиченим і напруженим. Значущим є те, що простори дому та школи у творі не розділені відстанню, а інтегровані в єдиний хронотоп. Цінність цього хронотопу визначається не часово-просторовими характеристиками, а шляхом головного героя — від себе до себе.

У восьмиденному дитячому досвіді поєднуються два часові пласти, схожі за багатьма ознаками, проте хронотоп дому виділяється завдяки маленькому сюжету — розповіді бабусі, що вражає Івася своєю незвичністю. Такого він не чув ні на уроках літератури, ні англійської мови, ні охорони здоров'я.

Виношування зніще виявилось доволі складним завданням, адже, як вже зазначалося, насамперед потрібне абсолютне мовчання. Зніще неможливо сховати в коробочку від кіндер-сюрпризу чи обкласти ваткою — його потрібно зігрівати лише теплом власного тіла. Зрозуміло, що Івась знову стикається з повним нерозумінням, перш за все з боку батьків. Батько, “справжній ас у комп'ютері”, не мав ані часу, ані бажання розбиратися в цій “штукенці” та “дурнуватих забавках”, хоча сам у дитинстві теж був неабияким “йолопом” і любив пустувати. З мамою було ще складніше, бо будь-які хлоп'ячі “фокуси” для неї — справжній “темний ліс”[1, 4].

Справжньою перешкодою в мовчанні виявилася невгамовна сестричка Люба, яка постійно вимагала спілкування (Івасеві довелося сказати їй кілька

“теплих” слів). До того ж розлючений однокласник Іванюк вдарив його в плече і погрожував вибити зуб за те, що Івась не підказав йому на уроці.

Структура повісті будується на діалогах і загалом формує цілісну архітектоніку. Вісім розділів показують послідовність подій та різні точки зору: Івася Бондарука, його батьків, бабусі, вчителів, сестрички та друзів.

Авторська легка усмішка відчувається, наприклад, у діалозі між Івасем і батьком у четвертому розділі. Батько, справжній ас у комп'ютерах, ремонтує дах сараю, залучивши сина як помічника. Для Івася очевидно, що ремонтник із батька, м'яко кажучи, “посередній”: він “хекав, бурчав і, мабуть, використав би зовсім інші терміни”, якби сина не було поруч.

Івась помічає неуважність батька та хаотичність його мовлення: “– Тату... Чуєш, мені треба кілька днів помовчати. Як думаєш, вийде? – Кілька днів... Кілька днів... Чорт! Ну як ця штуkenція має лежати!? От зараза!.. Що? – Помовчати, кажу, мені треба кілька днів. Як тобі здається, вийде це в мене чи ні? – Якщо дуже захочеш, то вийде... Чекай! Як помовчати?”[1, 32].

Батько оцінює “забавки” сина як дурнуваті і поринає у спогади про власне дитинство (ще один хронотоп у повісті): “Пам’ятаю, коли я був такий як ти, ми з Мишком і з Миросем змагалися, хто більше води з джерела вип’є... Мирось на чотирнадцятій склянці “загнувся”, а я для певності — цілих шістнадцять склянок випив...”[1, 32–33].

Забувши про синове прохання про семиденну мовчанку, батько поринає у приємні спогади про дитячі пригоди. Протягом восьми днів діалог між персонажами поступово переходить у внутрішній діалог Івася: “Івась Бурундук – Івась Бондарук”. Герой вирішує подолати всі непорозуміння з оточенням, керуючись порадою батька: йти до мети, незважаючи на труднощі. Івась вирішує, що тиждень мовчання вдома та в школі, під час якого він вигріває чортика під пахвою, можна витримати. Він готовий до

подвигу. “Доколупуватимуться” — хай доколупуються! “Діставатимуть” — хай дістають! Будуть знущатися — хай знущаються! [1, 27]

«Закоханий Бурундук»: «Я написав Оленці шпигунську записку: «Шифрограму прочитати й спалити». Вона прочитала – і справді спалила. Разом із моєю домашкою з алгебри». Тут поєднується гумор ситуаційний (неочікуваний результат) і підліткове шпигунське мислення героя.

«28 днів із життя Бурундука»: «Іванюк написав мені в чаті: «Ти лузер!» Я йому відповів: «Лузер той, хто не читав Нестайка!». А він каже: «Хто такий той Нестайко?». І я зрозумів – от справжній лузер».

Гумор тут побудований на зіткненні культурних кодів: герой гордиться тим, що читає, і перевертає образливе слово на свою користь.

У творах Андрусяка є гумор, який зрозумілий насамперед батькам, але діти сприймають його як частину гри. «Стефа і її Чакалка»: «Чахлик Невмирущий живе на Печерських пагорбах».

Діти сприймають це як жарт про казкового персонажа, а дорослі – як натяк на політичні реалії.

Отже, гумор у творах Івана Андрусяка виконує подвійну функцію: розважає й допомагає легше приймати складні проблеми. Дитячий гумор базується на перебільшеннях і словесних іграх. Підлітковий – на самоіронії, жаргоні, сучасних інтернет-кодах. Автор додає «подвійні» жарти, щоб книга була цікава і дітям, і дорослим. Таким чином, гумор у дитячій прозі Андрусяка – це ключ до розуміння дитячої психології та спосіб комунікації з читачем різного віку.

Письменник також тонко змальовує внутрішній світ героїв, їхні переживання та сумніви, уникаючи спрощень чи надмірної моралізації.

Дуже цікава тема – у творах Івана Андрусяка інтертекстуальність справді відіграє велику роль: він залучає як класичні літературні алюзії, так і попкультурні відсилання, щоб його герої-діти та підлітки звучали сучасно і впізнавано.

У творах наявні алюзії на українську й світову літературу, фольклорні мотиви, історичні ремінісценції.

Інтертекстуальність у молодшій прозі представлена наступними прикладами: «Стефа і її Чакалка»: Автор вводить алюзії на казкові тексти («Чохлик Невмирущий», «Бабай») і поєднує їх із сучасними урбаністичними реаліями. «Бабай живе в пам'ятнику дядька з кепкою...» Тут поєднується традиційний казковий персонаж і радянський міфологічний простір (пам'ятник Леніну).

В творі «Кабан дикий – хвіст великий» інтертекстуальні зв'язки з усною народною творчістю (прислів'я, примовки, фольклорні перебільшення).

Інтертекстуальність у прозі про підлітків представлена в творі «Вісім днів із життя Бурундука»: Герої спілкуються мовою, насиченою відсиланнями до сучасної культури. «Я хотів бути як Гаррі Поттер, але в мене навіть чарівної палички нема – хіба що вчителька фізики дасть указку». Тут алюзія на популярну книжку/фільм, яка переосмислюється в побутовому шкільному контексті.

У творі «28 днів із життя Бурундука» у чатах підлітків з'являються фрагменти «мови соцмереж», смайлики, меми. Це теж інтертекст, адже Андрусак переносить інтернет-культуру в художній текст. Наприклад: «Я написав Іванюку в чаті: «Ти орк!» – а він відповів: «Ти сам Гендальф, тільки без бороди».

У творі «Закоханий Бурундук» інтертекстуальність проявляється у цитуванні популярних пісень і серіалів, які підлітки «приміряють» на себе.

Таким чином, інтертекстуальність у дитячій прозі Андрусак виконує ігрову, виховну і комунікативну функції. Для дітей – це спосіб поєднати казку з сучасністю. Для підлітків – це можливість упізнати «свою мову» (меми, попкультура, соцмережі). Для дорослого читача – алюзії й іронічні переосмислення класики.

Таким чином, Андрусяк через інтертекстуальність створює багаторівневу комунікацію, роблячи свої книги цікавими і дітям, і підліткам, і дорослим.

Андрусяк працює з різними жанрами: повістю, повістю в оповіданнях, історико-пригодницькою прозою, казкою. Його тексти легко поєднують елементи шкільної повісті, фантастичної казки й психологічної прози.

Поетика й стиль Івана Андрусяка у дитячій прозі вирізняються поєднанням реалістичності й казковості, глибокого психологізму й життєвої достовірності. Він майстерно відтворює голос сучасної дитини, створює переконливі образи, формує цілісний художній світ, у якому поєднуються минуле й сучасність, реальність і фантастика. Його проза не лише розважає, а й виховує, допомагаючи юним читачам осмислювати важливі життєві цінності.

Важливу роль у повістях відіграє наративна стратегія, яку застосовує автор: письменник перебуває поза текстом, але читач водночас усвідомлює його ставлення до персонажів та зображених подій, а також насолоджується грою слів і сучасним переосмисленням казкових реалій. Повісті Івана Андрусяка для дітей відкривають читачеві художній світ письменницького бачення дитячого життя. Хронотоп творів формується з урахуванням вікових особливостей сприйняття світу, адже автор подає події крізь призму дитячого погляду. У повістях для підлітків спостерігається зміна ритму часу: розмірений, поєднаний із казковим, поступається стрімкому темпу змін, що досягається динамікою сюжету. Ми бачимо різночасовий простір і взаємозв'язок минулого, теперішнього й майбутнього. До характерних художніх особливостей поетики текстів письменника належать гумор, психологізм, актуальність тем і проблем, а також жива й яскрава мова творів. Аналіз часопростору та образної системи повістей свідчить про перспективність імагологічного дослідження творчості Івана Андрусяка.

Висновки до II розділу

У другому розділі було детально проаналізовано творчість Івана Андрусяка в контексті сучасної української дитячої прози, що дозволило визначити її провідні тематичні, стильові й художні особливості. Дослідження підтверджує, що Андрусяк є одним із найпомітніших представників сучасної дитячої літератури, чії твори поєднують традиції українського письменства з актуальними тенденціями XXI століття.

Передусім з'ясовано, що тематичні акценти прози Андрусяка зорієнтовані на внутрішній світ дитини: переживання дорослішання, пошук власного місця в суспільстві, стосунки з родиною та друзями, осмислення добра і зла, формування характеру. Письменник тонко відтворює психологію дитячого віку, уникаючи штучності та повчальності, натомість пропонуючи читачам щирий, емоційно насичений і водночас пізнавально цінний художній простір. У творах для дошкільнят і молодших школярів він майстерно поєднує гумор, ігровість та легкість оповіді з вагомими моральними смислами.

Проаналізовані тексти засвідчують, що поетика та стиль письменника поєднують елементи казковості, фантастики, символізму й реалістичної оповіді. Характерними є динамічність сюжету, природність діалогів, мовна образність та виразний комізм. Андрусяк активно використовує мовну гру, неологізми, ритмізовані конструкції, що робить його твори особливо привабливими для дітей та сприяє формуванню в них мовної культури. У повістях для підлітків він звертається до глибших психологічних проблем, зберігаючи при цьому легкість і доступність подачі матеріалу.

Окремою особливістю творчості є спираність на українську культурну традицію, фольклорні мотиви, елементи міфології, що органічно вплітаються у сучасний сюжет. Це сприяє формуванню національної ідентичності, патріотичного виховання та ціннісного світогляду читача.

Отже, творчість Івана Андрусяка демонструє гармонійне поєднання художньої майстерності, виховного потенціалу та відповідності потребам сучасної дитячої аудиторії. Його твори сприяють інтелектуальному, емоційному й моральному розвитку дітей, а тому становлять важливий внесок у розвиток української дитячої літератури початку XXI століття. Одержані результати є підґрунтям для узагальнюючих висновків магістерської роботи та підтверджують значущість постаті Івана Андрусяка для сучасного літературного процесу.

ВИСНОВКИ

В результаті написання магістерської роботи, отримані були наступні висновки:

Іван Андрусяк утвердився як один із провідних українських письменників сучасної дитячої літератури, чий твір посідають помітне місце у вітчизняному літературному процесі початку XXI століття. Його перехід від поезії та літературної критики до дитячої прози є закономірним і органічним, адже письменник зміг поєднати глибоку поетичну чутливість із тонким розумінням психології дітей та підлітків.

Художній світ творів Андрусяка ґрунтується на поєднанні реалістичного та казково-міфологічного начал. У його прозі виразно простежуються елементи жанрового синкретизму: казкове, пригодницьке, детективне, фантастичне й шкільне органічно поєднуються в єдиному сюжетному полотні. Це відповідає тенденціям сучасної дитячої літератури, де домінує дифузія жанрів і модифікація традиційних форм.

Хронотоп прози Андрусяка багатозаровий і динамічний. Простір дороги, дому, школи, міста й села стає художнім відображенням внутрішнього світу дитини. Особливу роль відіграє простір дому як символ родинного затишку, що поєднується із сакральним простором рідної землі. Часопростір його творів поєднує реалістичний і казковий час, минуле й сучасність, буденність і фантастику.

Головні персонажі його повістей і казок — діти та підлітки, котрі переживають процес становлення особистості, перші дружби й конфлікти, досвід кохання та самоствердження. Їхні образи змальовані психологічно переконливо, з урахуванням вікових особливостей. Автобіографічні елементи (імена, деталі побуту, мовні характеристики) надають творам особливої щирості.

Мовлення дітей і підлітків у прозі Андрусяка відзначається автентичністю й живістю. Автор широко використовує дитячий сленг, діалектизми, елементи розмовного стилю, створюючи переконливу мовну особистість персонажів. Завдяки цьому його твори легко сприймаються дитячою аудиторією, а також стають текстами для сімейного читання.

Важливою рисою творчості є гумор і іронія, які проявляються як у сюжетах, так і в мові героїв. Письменник поєднує дотепність із філософічністю, створюючи тексти, здатні водночас розважати й виховувати, викликати сміх і спонукати до роздумів.

Інтертекстуальність займає особливе місце у творчості Андрусяка. Його тексти містять алюзії на український фольклор (Чакалка, Бабай), класичні твори дитячої літератури (Астрід Ліндгрен, А. А. Мілн), а також на сучасні культурні й соціальні реалії. Завдяки цьому дитячий читач водночас занурюється у світ національної традиції та світового літературного контексту.

Творчість Андрусяка має виразний виховний потенціал. Його герої проходять випробування, що сприяють формуванню таких цінностей, як дружба, любов, вірність, відповідальність, патріотизм. У повістях письменника утверджується ідея духовного зростання дитини, а також повага до родини й рідної землі.

У контексті сучасної української дитячої літератури творчість Івана Андрусяка постає як знакове явище, що відображає провідні тенденції епохи: жанрову поліфонію, психологізм, актуалізацію проблем сучасного дитинства, синтез реального й фантастичного.

Отже, твори Івана Андрусяка є вагомим внеском у сучасну українську дитячу прозу. Вони демонструють здатність літератури не лише розважати, а й виховувати, формувати духовний світ дитини та підлітка. Письменник продовжує традиції класиків дитячої літератури, водночас актуалізуючи їх для нових поколінь читачів.

Книги письменника можуть бути включені у програму позакласного читання для різних вікових груп: молодші школярі («Стефа і її Чакалка», «Кабан дикий – хвіст великий»), підлітки («Вісім днів із життя Бурундука», «Закоханий Бурундук»). Твори сприяють розвитку читацької грамотності, збагаченню словникового запасу, формуванню уявлень про дружбу, моральні цінності та соціальні навички. Вивчення інтертекстуальності, гумору та жанрової багатоплановості Андрусяка дозволяє школярам навчатися аналізувати художній текст, розпізнавати алюзії, паралелі та символіку. Обговорення моральних і соціальних дилем героїв сприяє розвитку емоційного інтелекту та здатності до емпатії.

Завдяки подвійній адресації гумору та іронії книги Андрусяка цікаві як дітям, так і дорослим, що робить їх оптимальними для сімейного читання. Такий підхід формує позитивну звичку до спільного читання та обговорення прочитаного. Розробка уроків або семінарів, де аналізуються інтертекстуальні зв'язки, жанрова структура, хронотоп та психологія персонажів. Використання дослідження у підготовці матеріалів для наукових робіт і курсових про сучасну українську дитячу прозу. Твори Андрусяка допомагають виховувати любов до рідної мови, традицій та історії, через обіг казки, фольклору, історичних алюзій. Особливо цінним є поєднання сучасних реалій із традиційними цінностями, що робить тексти актуальними для сьогоденних дітей і підлітків.

Герої Андрусяка активно використовують сленг, жарти, мовні ігри, що сприяє розвитку креативності і мовного чуття у дітей. Використання таких прикладів у навчанні української мови допомагає дітям засвоювати сучасну живу мову та різні стилі комунікації.